

Lùchairt rìoghail agus daingeann armach, far am faod sgoilearan rannsachadh a dhèanamh air cuspairean cudromach ann an eachdraidh na h-Alba.

A' RANNSACHADH CAISTEAL SHRUIGHLEA

Fiosrachadh don Luchd-Teagaisg

Clàr-innse

Td4

Taic foghlaim agus teagaisg

Td6

Ag aonachadh turais is foghlam-sgoile

Td8

Loidhne-tìm

Td10

Caisteal Shruighlea: cur-sìos eachdraidheil

Td12

Turais-cuspair le luchd-teagaisg

Td13

Turas 1: Luchd-ionnsaigh 's Luchd-dìon

Td22

Turas 2: Cogaidhean na Saorsa

Td32

Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach agus an teaghlach Stiùbhartach

Td46

Goireasan eile

Td47

Àiteachan-tadhail eile

Td47

Aitheantas

Fàilte gu Caisteal Shruighlea

'S e Caisteal Shruighlea àite cho mòrail tarraingeach 's a tha ann an Alba, air a thogail air iomall creagach le seallaidhean farsaing air a h-uile taobh dheth. Chaidh a thogail mar dhaingeann a bha cha mhòr gu tur dìon on taobh a-muigh, agus faodaidh luchd-tadhail rannsachadh a dhèanamh air iomadh gnè den eachdraidh fhada armach aige, gu h-àraid ri linn Cogaidhean na Saorsa sna 1300an. Ach bha e cuideachd na lùchairt rìoghail chudromach shòghail. An-diugh gheibh luchd-tadhail sealladh de chùirt rìoghail na h-Alba, gu h-àraid ri linn Sheumais V.

A' cur feum air a' phasgan seo

Chaidh am pasgan-goireis seo a chur ri chèile gu luchd-teagaisg a tha am beachd turas a thoirt gu Caisteal Shruighlea len sgoilearan. A-staigh gheibhear:

- Moladh a thaobh mar a chuireas turas gu Caisteal Shruighlea ri amasan an t-Sàr-Churraicealaim.
- Moladh air a bhith ag aonachadh turais ri foghlaim-sgoile tro ghnìomhan a dhèanar roimh thuras is na dhèidh.
- Mapa den chaisteal, cùl-fhiosrachadh, nòtaichean-treòir is nòtaichean-deasbaid fa chomhair trì tursan-cuspair le luchd-teagaisg:
 - o Turas 1: Luchd-ionnsaigh is Luchd-dìon
 - o Turas 2: Cogaidhean na Saorsa
 - o Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach agus na Stiùbhartach
- Moladh air goireasan eile

A' cur do thuras air dòigh

Cuiridh Alba Aosmhor sgeama air dòigh 's gum faigh buidhnean foghlaim a-steach gu Caisteal Shruighlea saor 's an asgaidh eadar Sultain agus Giblean. Ri linn Cèitean, Ògmhios, Iuchar is Lùnastail tha cosgais

bheag air gach sgoilear. Faodaidh tu turas a chur air dòigh ach bruidhinn ri Ionad Foghlam Alba Aosmhor air **0131 668 8793**.

Gnìomhan sònraichte do sgoiltean

Bithear a' cur clàr ghnìomhan do sgoiltean air chois a h-uile bliadhna aig Caisteal Shruighlea. Am measg iad seo rinneadh innse-sgeulachd le pupaidean airson bhuidhnean òga, gnìomhan ealain stèidhichte air maiseachd a' chaisteil agus tachartasan dà-làrach aig Allt a' Bhonnaich is Sruighlea.

Tadhail làrach-lìn Alba Aosmhor gus Clàr Sgoiltean na bliadhna-sa a luchdachadh a-nuas. www.historic-scotland.gov.uk

Cho math ri tachartasan Alba Aosmhor, tha bogsaichean-làimhseachaidh ri fhaotainn saor 's an asgaidh do sgoilearan aig Taigh-Tasgaidh Rèiseamaidean Gàidhealach Earra-Ghàidheal is Chataibh, a tha suidhichte sa chaisteal. An-dràsta tha dà bhogsa ann, a' buintinn ris a' Chiad Chogadh agus an Home Front is an Dàrna Cogadh. Fòn **01786475165** airson tuilleadh fiosrachaidh is gus tadhail a chur air dòigh.

Measadh Cunnairt

Tha seo fo chùram an neach-teagaisg a tha mar cheann air a' bhuidheann. Gabhaidh Bileag Cunnairt a chuidicheas le seo a luchdachadh a-nuas air làrach-lìn Alba Aosmhor.

Molamaid gu mòr cuideachd gun tadhail luchd-teagaisg Caisteal Shruighlea saor 's an asgaidh. Nì seo comasach dhaibh eòlas a chur air an làraich 's na goireasan ro thuras. Bruidhinn ris an Ionad Foghlaim gus seo a chur air dòigh.

Faigh tuilleadh a-mach mu dheidhinn an Ionad Foghlaim 's na seirbheisean a thairgeas e le bhith a' tadhail làrach-lìn Alba Aosmhor: www.historic-scotland.gov.uk/index/education_unit.htm

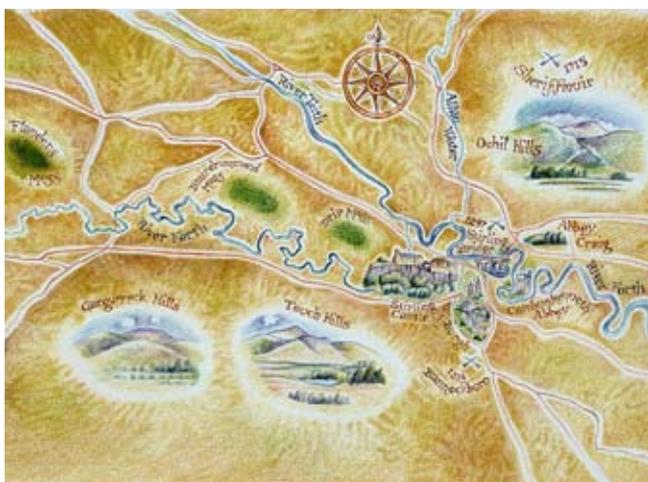

Sgoilearan a' dol an-sàs le stiùiriche sgeadaichte ghnìomhan ri linn turas-sgoile gu Caisteal Shruighlea.

A' faighinn gu Caisteal Shruighlea

Ruigear meadhan baile Shruighlea gu furasta on M9, ga fhàgail aig ceangal-rathaid 9 neo 10. Cuideachd tha busaichean is trèanaichean cunbhalach ann.

Tha Caisteal Shruighlea aig bàrr an t-seana-bhaile, coiseachd 15 mionaidean à stèisean nam busaichean no nan trèanaichean. Dìreach gabh taobh Ionad Mhàrr suas gu Cnoc a' Chaisteil.

So-ruigsinneachd

Tha a' chuid is motha den chaisteal ruigsinneach do chathair-chuibhle, ach cha ruigear na leanas an-dràsta; Tùr Elphinstone, na Cidsinean Mòra agus Taigh-Tasgaidh Rèiseamaidean Gàidhealach Earra-Ghàidheal is Chataibh. Tha bus saor 's an asgaidh ann don fheadhainn aig a bheil duilgheadas le còmhnanan claon neo ceumannan casa.

Goireasan

- Taisbeanadh a bheir eachdraidh a' chaisteil beò.
- Pannalan-mìneachaidh ag innse sgeul a' chaisteil.
- Turas le Treòir-claisneachd.
- Turas-mas-fhìor a chuireas an comas chiorramach làn feum a dhèanamh den turas aca.
- Bùth a reiceas leabhraichean, seudraidh, obair-ghrèis is cuimhneachain.
- Café le clàr-bìdh measgaichte, le biadh is deoch, teth no fuar.
- Ionad-ithe a-muigh.
- Parcadh do bhusaichean is do chàraichean.

Taic foghlaim agus teagaisg

Gabhaidh luchd-tadhail sgoile cothrom air a bhith gan sgeadachadh fhèin ann an aodach Renaissance ri linn turais gu Caisteal Shruighlea

An t-Curraicealam airson Sàr-mhathais

Tha an t-Curraicealam airson Sàr-mhathais ag amas air sgoilearan a bhrosnachadh is dùbhlán a chur romhpa tro raon farsaing foghlaim.

'Le bhith a' rannsachadh àiteachan is seann rudan is eachdraidh a dheasbad, is urrainn dhomh fianais na h-eachdraidh a mhineachadh chor is gun tog mi dealbh de dhualchas na h-Alba' (SOC 201A).

Tha an eisimpleir seo de bhuil leathann foghlaim a thàinig às Foghlam Sòisealta: Daoine, eachdraidh is cinnidhean a' sealltainn a' chudromachd a chuireas an t-Curraicealam airson Sàr-mhathais air turais gu làraichean agus air foghlam 'fior'. *Tha ròl sònraichte aig turais gu làraichean eachdraidheil ann a bhith 'a' ceangal' toraidhean an fhoghlaim, 's mar sin a' dèanamh foghlam cothromach a thaobh a bhith a' tairginn ìre de phearsanachadh is taghadh gu luchd-ionnsachaidh.*

Mar a leasaicheas an t-Curraicealam airson Sàr-mhathais, tha e soilleir gu bheil turais-làraich gu àiteachan mar Chaisteal Shruighlea fìor fhreagarrach ann a bhith a' ruigsinn thoraidhean sònraichte agus a' liubhairt nan ceithir comasan a

tha mar bhunait a' churraicealaim.

Cuidichidh turas, agus cleachdadh stuth-taice, ann a bhith a' leasachadh

- **luchd-ionnsachaidh soirbheachail** le bhith a' cur dùbhlán ro sgoilearan smaoinichadh mu mar a dh'atharraich beatha dhaoine. Cuidichidh seo iad ann a bhith a' mèrachadh gu critigeach mu fhianais agus an co-dhùnadh fhèin a dhèanamh. Bidh seo na cho-theacs ceart foghlaim, a bheir eachdraidh beò.
- **neachan misneachail** le bhith a' cuideachadh sgoilearan ionnsachadh mu ghnèithean àraid de dh'eachdraidh na h-Alba agus an àite fhèin innte a thuigsinn.
- **daoine glìce ciallach** le bhith a' toirt barrachd tuigse do sgoilearan air eachdraidh is dualchas ar cinnidh, 's mar sin a' brosnachadh tuilleadh urraim do na tha mun cuairt orra de dh'eachdraidh agus...
- **daoine a bheir seachad fios gu h-èifeachdach** le bhith a' brosnachadh sgoilearan am beachdan fhèin a chur an cèill.

Gnìomhan air làraich - a' togail fianaise

Thathar a' moladh an seo trì tursan cuspaireach de Chaisteal Shruighlea:

- Turas 1: Luchd-ionnsaigh 's Luchd-dìon, a' dìreadh air Caisteal Shruighlea mar dhaingean-dìon.
- Turas 2: Cogaidhean na Saorsa, a' dìreadh air ròl Caisteal Shruighlea ris an linn aimhreach seo ann an eachdraidh na h-Alba.
- Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach is na Stiùbhartach, a' dìreadh air Caisteal Shruighlea mar àite-còmhnaidh rìoghail 's a chuireas ri tuigse air beatha caisteil san 16mh linn.

'S iad na cuspairean a thaghadh an fheadhainn is measaile am measg sgoiltean-tadhail. 'S e tha fa-near do nòtaichean-treòir gach turas aire sgoilearan a dhìreadh air gnèithean àraid de dh'obair-togail. Thathar ag amas air gu leòr fiosrachaidh a thoirt do sgoilearan chor is gum bi e nan comas an co-dhùnadh fhèin a dhèanamh on fhianais chruaidh a chì iad mun cuairt orra. Tha na turais a' dìreadh air sealladh, deasbad is meòrachadh seach sgrìobhadh is leughadh, chor is gun cuidichear sgoilearan builean mar seo a thoirt a-mach: **Le bhith a' rannsachadh àiteachan is seann rudan is eachdraidh a dheasbad, is urrainn dhomh fianais na h-eachdraidh a mhìneachadh chor is gun tog mi dealbh de dhualchas na h-Alba. (SOC 201A)**

Chor is gun leasaichear sgilean clàraidh is coimhid, is dòcha gum bu toil leat gun cuireadh sgoilearan Clàr Fianaise ri chèile. Gheibhear samhlaidhean orra seo air làrach-lìn Alba Aosmhor.

Gabhaidh iad seo atharrachadh a rèir feuman do chuid sgoilearan. 'S e amas a' chlàir fhianaise gum brosnachar sgilean coimhid, cur-sìos is clàraidh, seach a bhith a' lorg fhreagairtean air ceistean sònraichte, a gheibh iad a cheart cho furasta ann an leabhraichean no eile san sgoil.

Mas math leat do Chlàr Fianaise fhèin a chur ri chèile, iarr air

sgoilearan rudan a lorg a dh'innseas dè chaidh air adhart ann an àiteachan sònraichte, agus fianais a lorg air atharrachadh no milleadh a rinneadh air togalach. Puingean-tòiseachaidh san fharsaingeachd is dòcha:

- Dè an stuth a chleachdadh gus an caisteal a thogail? Carson a thaghadh seo? A bheil stuth ann an sin a tha air a ghrodadh neo air a bhith air a ghoid on uairsin?
- Dè an fhianais a lorgas tu a sheallas gun deach ionnsaigh a thoirt air a' chaisteal?
- An dùil gum b' e seo cumadh an t-seòmair o thùs? Am faic thu far an deach atharrachadh? Carson a dhèantadh seo?
- Dè an fhianais a th' ann air beatha làitheil?

Faodaidh sgoilearan fianais a chlàradh le bhith

- a' sgrìobhadh nòtaichean
- a' breacadh dhealbhan
- a' gabhail dealbhan-camara
- a' clàradh an smaointean air teip.

An dèidh an turais faodaidh sgoilearan na fhuir iad a-mach a chur còmhla gus clàr nas coileanta a dhèanamh air a' chaisteal. Dh'fhaodadh seo a bhith mar bhunait do raon ghnìomhan thar a' churraicealaim, leithid:

- Leabhar-treòir neo bileag do luchd-tadhail eile
- Taisbeanadh shleamhnagan le aithris
- Sgrìobhadh macmeanmail stèidhichte air beatha nan daoine a bha a' còmhnaidh no ag obair sa chaisteal - prìosanach fiù.
- Sreath de dhràma-an a' sealltainn sealladh goirid de bheatha sa chaisteal tro na linntean.
- Ag ullachadh fèisteis gu fèist rìoghail.

Ag aonachadh turais is foghlam-sgoile

Tha turais foghlaim nas buannachdaile ma thèid am planaigeadh a rèir sgeamaichean-obrach. Seo beagan mholaidhean a thaobh ghnìomhan ro thuras agus na dhèidh san sgoil. Tha cuid dhiubh feumail ann a bhith a' cur gach rud an co-theacsa: cuid eile a thaobh toradh sònraichte foghlaim a thoirt a-mach ann an **Foghlam Sòisealta: Daoine, eachdraidh is cinnidhean**.

Molaidhean farsaing ro thuras

Tadhail làrach-lìn Alba Aosmhor: www.historic-scotland.gov.uk airson fiosrachaidh mu na tha a' gabhail àite aig Caisteal Shruighlea. Cuideachd tha leabhraichean iomchaidh eile ann an sreath *A' Rannsachadh* aig Alba Aosmhor, a chìthear aig deireadh an leabhair seo air neo a ghabhas luchdachadh a-nuas on làrach-lìn air neo le bhith a' cur fòn gu 0131 6688793.

1. Dèan deasbad ri sgoilearan mu dè th' ann an caisteal. Tog deasbad mu gach ròl a bh' aig caistealan - dachaigh do dhaoine cumhachdach uasail, daingeann-dìon, àite far na thachair rudan cudromach, agus ionad airm.
2. Thoir air sgoilearan dealbhan de chaistealan a rannsachadh is a chruinneachadh. Dè dh'fhàgas caisteal na chaisteal? Dè na rudan a tha coltach ri chèile? Faigh dealbh is cuir ainm ris na rudan is sònraichte. Cuidich sgoilearan cuid de bhriathrachas caisteil ionnsachadh mar chobhair air deasbad air an làraich. Am measg fhaclan a bhuineas gu h-àraid ri Caisteal Shruighlea tha: lùchairt, drochaid-thogalach, talla mòr, beart-sèiste, sloc-prìosain, obair-thalmhainn, taigh-geata, eirc-chòmhlà, clobhsa a-staigh is a-muigh, talla nan geàrdan, seòmar làthaireachd, seòmar-leapa, caibeal, mullach ord-saile, crùisle, geata (yett), barrbhalla, geata-cùil, dìg. Gabhaidh na facail seo a chur còmhla ann am faclair sgoile an dèidh an turais.
3. As bith dè do rogha de raon foghlaim, is fiù leigeil le sgoilearan an raon fhèin a thaghadh. Leig leotha taghadh a dhèanamh à liosta mholaidhean (m.e. còcaireachd no dìon sa chaisteal, geamaichean is tàmh, dòigh-beatha an luchd rìoghail, beatha nan sgalagan). Mar dhithist no ann am buidhnean, leig leotha ceistean cudromach a thogail air a' chuspair aca. Agus iad a' tadhail a' chaisteil, bu chòir dhaibh a bhith a' sireadh fianaise a bheir freagairtean do na ceistean aca - fianais on obair-thogail, o rudan ann an cèisean air neo air pannalan-fiosrachaidh.

Turas 1: Luchd-ionnsaigh 's Luchd-dìon

Ron turas

1. Cuidich sgoilearan eòlas a chur air cuid de dhòighean-sabaid nam meadhan aoisean. Chaidh a' chuid a bu mhotha de chaistealan a ghlacadh le sèist, a' cleachdadh innealan mar bheart-sèiste, clach-bhogha, reithe-cogaidh, tùr-sèiste agus inneal-tilgeil chlachan (*mangonel*). Cuidich iad a dh'fhaicinn gun deach caistealan a thogail a rèir nam ball-airm seo, le ballachan troma a rinneadh gus seasamh an aghaidh bualadh chlach-bhoghanan is bheartan-sèiste, agus an dèidh sin, chanan. Bheireadh saighdearan fa leth ionnsaigh le boghanan is saigheadan no boghanan-croise, gus an deach cuilbhear an gunnaichean a chruthachadh.
2. Tog deasbad mu dè b' urrainn dhut a dhèanamh gu do chaisteal a dhìon an aghaidh buill-airm sèiste no boghadair is fear-gunna. Thoir air sgoilearan coimhead air dealbhan de chaistealan feuch an obraich iad a-mach carson a thogadh iad mar a tha iad. Lorg: suidheachadh caisteil, mar is trice àite àrd airson dìon; staing, no dìg thioram; tighe is àirde bhallachan; drochaid-thogalach, geata (*yett*) is eirc-chòmhlà gus slighe-steach a' chaisteil a dhìon; barra-bhallachan le eagan far an seasadh luchd-dìon air an cùl; lùban-gunna is sliotain-saighde; tuill-mharbhadh os cionn dhorsan às an toireadh luchd-dìon ionnsaigh; àrd-ùrlairean cloiche no fiodha (*machicolations*) stòite às na ballachan às am faodadh rudan a losgadh neo a leigeil. Thoir air sgoilearan 'caisteal foirfe' a tharraing aig a bheil dìon an aghaidh a h-uile seòrsa ionnsaigh.

An dèidh an turais

1. Tog deasbad ri sgoilearan mu na fhuair iad a-mach mu dheidhinn dìon Caisteal Shruighlea. An urrainn dhaibh plana a dhèanamh den chaisteal, a' dìreadh air na bhuineas ri dìon?
2. A' cur feum air a' phlana seo, sgrìobh aithris o shealladh neach-brathaidh a tha a' toirt ionnsaigh, a' moladh an dòigh is fheàrr gus an caisteal a chur fo ionnsaigh.
3. Sgrìobh cunntas macmeanmail mu ionnsaigh air a' chaisteal, an dàrna cuid o shealladh an luchd-ionnsaigh neo an luchd-dìon.
4. Dèan modalan de bheart-sèiste no mheanbh-chlach-bhoghanan is buail ballachan-brèige leotha. Cò aig a bheil a' chlach-bhogha is fheàrr? Faic pasgan Alba Aosmhor mu bheartan-sèiste airson barrachd fiosrachaidh no faigh plana modail on làrach-lìn.

Turas 2: Cogaidhean na Saorsa

Ron turas

1. Ma tha sgoilearan a' rannsachadh Cogaidhean na Saorsa, Uallas no Brus, thathar an dùil gun deach obair ro-làimh a dhèanamh air a' chuspair ron turas don chaisteal. Cuidich sgoilearan ann a bhith eòlach air cuid de na prìomh dhaoine on àm sin: Eideard I is II Shasainn, Raibeart Brus is Uilleam Uallas na h-Alba. Dh'fhaodadh na prìomh thachartasan a chomharradh air an loidhne-tìmh aca. Bheir turas don chaisteal an cuspair beò agus tuigidh sgoilearan **mar a chuidich eachdraidh agus daoine fa leth ann a bhith a' cruthachadh coluadair na h-Alba.**
2. Is dòcha gur e an ullachadh sònraichte is fheumaile a ghabhadh os làimh ro thuras ach sùil a thoirt air ciamar a bha an caisteal ga fhaicinn cho cudromach a thaobh suidheachaidh, carson a b' fhiach sabaid air a shon uair is uair. Seall air far a bheil e air mapa - fiù mapa an latha an-diugh. Faic mar a tha Sruighlea na laighe eadar a' Ghàidhealtachd agus a' Ghalltachd 's mar a bhios e a' cumail smachd air tighinn a-steach gu Uisge For. Tog deasbad mu cho cudromach is a bha seo. Seall air a shuidheachadh an co-bhonn ri prìomh àiteachan eile na linne ud - Dùn Èideann, Dùn Phàrlain, Sgàin is Cill Rìmhinn.

An dèidh an turais

On chaisteal chithear far an robh Cath Drochaid Shruighlea (1297) is Blàr Allt a' Bhonnaich (1314). Dh'fhaodadh sgoilearan sgrìobhadh mu na cathan sin o shealladh prìosanaich a' chaisteil - a bha leis na Sasannaich ron dà chath. Dh'fhaodadh iad cuideachd leabhraichean-latha a sgrìobhadh mun t-sèist a mhair trì mìos, bho thaobh a-staigh a' chaisteil.

Gabhaidh Seann-Drochaid Shruighlea agus Carragh-Cuimhne Uallais fhaicinn on chaisteal

Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach agus an teaghlach Stiùbhartach

Ron turas

1. Cuir tachartasan mòra beatha Màiri air an loidhne-tìmh. Thachair cuid de na rudan a b' fheàrr aice ann an Caisteal Shruighlea - a crùnadh, 's an dèidh sin baisteadh mòr a mic.
2. Bheir an caisteal cothrom do sgoilearan gnèithean fa leth de bheatha Màiri a rannsachadh: a beatha mar naoidhean mun deach i don Fhraing; a beatha fhoirmeil, a' toirt a-steach a crùnadh mar naoidhean is a ceangail ri Pàrlamaid is Eaglais, 's a beatha shocair - sealg sna coiltean mu Shruighlea, dannsa is ceòl san Talla Mhòr is a beatha dhachaigh, mar a tha soilleir o na seòmraichean san Lùchairt Rìoghail. Dh'fhaodadh sgoilearan na rudan seo a rannsachadh chor is gum bi barrachd tuigse aca air an lùchairt nuair a thig iad ann. Le bhith a' cur feum air cluich-ròl a rannsaichear, faodaidh iad gnèithean de bheatha làitheil dhaoine san linn a dh'fhalbh a chur an coimeas rim beatha fhèin le bhith ag ath-chruthachadh suidheachadh na h-eachdraidh. (SOC 103C)

An dèidh an turais

1. Dh'fhaodadh sgoilearan a roinn an dà bhuidheann - sgalagan is a' Bhanrigh Màiri. An dèidh deasbaid-tòisichidh agus beagan obair-dhràma is dòcha, dh'fhaodadh sgoilearan cunntas macmeanmail no èibhinn a chur ri chèile mun aon latha ach o dhiofar shealladh. Dh'fhaodadh na leanas a bhith am measg na thachair, mar nighe, ithe, sealg sa choille le fèist is dannsa san fheasgar na dèidh, mar eisimpleir. Cuidichidh seo sgoilearan fiosrachadh a chur gu feum ann a bhith ag ath-chruthachadh sgeul mu àite neo mu dhuine a bhuineas ri eachdraidh an àite. (SOC 102B)
2. Ma thadhail thu an t-ionad-tapastraidh 's ma choimhead tu na figheadairean ag obair air obair-ghrèis ùr, dh'fhaodadh seo a bhith mar bhrosnachadh obair-ealain. Bheir obair-ghrèis mhòr ùine mhòr, ach dh'fhaodadh sgoilearan rudeigin coltach ri seo a dhèanamh le colais. 'S dòcha gun gabh seo a stèidheachadh air sgeulachd traidiseanta no bailead on linn sin.
3. Tha eisimpleirean air feadh a' chaisteil de litrichean is de dh'àireamhan eadar-fhighte a bhuineas ri rìghrean is banrighrean sònraichte. Dh'fhaodadh sgoilearan an cuid fhèin a dhèanamh le ciad litrichean an ainmean agus cinn-latha am breith.

Loidhne-tìm: Caisteal Shruighlea

350 MILLEAN
BLIADHNA RC

Cruthaichear creag caisteal
Shruighlea.

TOISEACH
1100AN

Caibeal coisrigte aig Caisteal
Shruighlea le Alastair I.

1214

Bàs Uilleam an Leòmhann
aig Caisteal Shruighlea.

1297

Bheir na h-Albannaich
fo Uilleam Uallas
buaidh air feachdan
Eideard I aig Cath
Drochaid Shruighlea;
an caisteal aig na
h-Albannaich a-rithist.

1304

Cuiridh Eideard I's
fheachdan Sasannach an
caisteal fo shèiste fad 3
mìos le 17 beartan-sèiste.

1314

Buaidh nan Albannach fo
Raibeart Brus air na Sasannaich
fo Eideard II aig Blàr Allt a'
Bhonnaich, faisg air Sruighlea.
An caisteal le Alba aon uair eile.

1381

Togar an geata a tuath;
fhathast ri fhacinn an-diugh.

DEIREADH
1500AN/TOISEACH
1600AN

Tòisichidh Seumas IV air obair mhòr
togail. Togar Clobhsa Staigh, Talla
Mòr, Seann-Togalach Rìgh is Obair-
thoiseach aig an àm seo.

1536

Tadhailidh Seumas V
An Fhraing; an dèidh
seo pòsaidh e Màiri
à Guise; sìnidh e ri
Lùchairt a thogail aig
a' chaisteal.

1849

Tadhailidh a' Bhanrigh
Bhictòria Caisteal
Shruighlea.

1964

Fàgaidh na
saighdearan mu
dheireadh Caisteal
Shruighlea.

DEIREADH NAN 1700AN

Ionad-còmhnaidh a' chaisteil air
a dhèanamh às ùr mar thaigh-
feachd.

1746

Cuiridh Seumasaich fo
Theàrlach Òg an caisteal
fo shèist gun shoirbheas.

1999

Ath-fhosglar an Talla Mòr
le a Mòrachd a' Bhanrigh
an dèidh obair mhòr
ùrachaidh.

TOISEACH AN 18MH LINN

Daingnichear dìon a' chaisteil
air eagal ionnsaigh nan
Seumasach.

1651

Cuirear an
caisteal fo
shèist 's glacar
e aig feachdan
Cromwell.

1543

Crùnar Màiri mar
Bhanrigh nan
Albannach aig
Caisteal Shruighlea.

1594

Caibeal ath-thogte gu
baisteadh ciad mhac
Sheumais VI, Eanraig.

1566

Baistear Seumas
VI aig Caisteal
Shruighlea.

1603

Aonadh nan Crùn; Nì
Seumas VI imrich a
Shasainn a bhith mar
Sheumas I Shasainn.

ROBH FHIOS AGAD?

B' e am bogha fada am ball-airm a bu mheasaile on 12mh linn air adhart. B' e seo bogha fìor mhòr a thilgeadh saighead fad còrr is 300m! Bha e an comas sàr-bhoghadair àireamh shaighead a thilgeil gach mionaid.

Caisteal Shruighlea: cur-sìos eachdraidheil

Nòta: airson cùl-fhiosrachadh nas mionaidiche, molamaid gun leugh luchd-teagaisg leabhar-treòir Caisteal Shruighlea: R.Fawcett Stirling Castle (Alba Aosmhor, 1999).

'S e Caisteal Shruighlea fear de chòrr is 300 togalach cudromach fo chùram Alba Aosmhor. Air a shuidheachadh gu dràmatach air creag bholcànach far a bheil a' Ghàidhealtachd a' coinneachadh ris a' Ghalltachd, tha sealladh farsaing aige thar Alba. Tha cudromachd a shuidheachaidh soilleir agus tha caisteal rìoghail air a bhith an seo bho co-dhiù an 12 linn, na b' fhaide na sin is dòcha.

Ged nach eil mòran air fhàgail de na togalaichean meadhan-aoiseach aige, bha an caisteal glè chudromach ann an Cogaidhean na Saorsa. Chìthear làrach dà chath chudromach bhuaithe an-diugh - *Allt a' Bhonnaich* agus *Drochaid Shruighlea* - cho math ri Carragh-Cuimhne Uallais, rudan a chuireas nar cuimhne gum b' e seo linn aimhreiteach. Bha a latha fhèin aig a' chaisteal ri linn deireadh nan 1400an is sna 1500an nuair a bha cùirt Albannach an dà chuid Sheumais IV agus

Sheumais V stèidhichte ann. Rinn an dà rìgh seo tòrr obrach air àrainn a' chaisteil, a' cruthachadh eadarra sreath iom-fhillte de thogalaichean Renaissance, leithid nach fhacas ann an Alba a-riamh. B' i seo an Lùchairt Rìoghail, cùirt Sheumais V's a bhean, Màiri à Guise, agus far an deach an nighean, Màiri Banrigh nan Albannach, a crùnadh. Tro thìde, chaidh a mac, Seumas VI ri thighinn, a bhaisteadh aig cùis mhòr a mhair trì latha, far an robh tùrnaid mheadhan-aoiseach mas-fhìor, agus an ciad taisbeanadh de dh'obair rocaidean a chunnacas a-riamh ann an Alba.

Nuair a rinn Seumas VI imrich a Shasainn an 1603 dh'atharraich ròl a' chaisteil bho dhachaigh rìoghail gu prìomh ionad airm. Chaidh an caisteal a chur fo shèist le feachdan Sasannach Cromwell sna 1650an agus chaidh an caisteal a dhaingeachadh air eagal 's gum biodh bagairt Seumasach ann an toiseach nan 1700an. B' e an rud armailteach mu dheireadh san robh an caisteal an-sàs Ar-a-mach nan Seumasach ann an 1745, nuair a dh'fhàillig air feachdan Theàrlaich Òig sèist a chur ris a' chaisteal, an turas mu dheireadh a bha sèist sam bith ann am Breatainn.

Tha ìomhaigh neònach is leòmhann rìoghail am measg rudan maiseach an Talla Mhòir

A' dol a-steach gu Caisteal Shruighlea tron Obair-thoisich

An dèidh seo chaill an caisteal a chudromachd. Ri linn toiseach na 19mh linn chaidh a chleachdadh mar thaigh-feachd, suas gu 1964. Dh'atharraicheadh tòrr de sheann seòmraichean na lùchairt airson a bhith mar ionad-còmhnaidh shaighdearan. O dh'fhalbh Rèiseamaid Earra-Ghàidheal is Chataibh ann an 1964, tha Alba Aosmhor air obair mhòr ath-ùrachaidh a dhèanamh air togalaichean a' chaisteil is na lùchairt a rèir rannsachadh eachdraidheil agus àrsaidheach a rinneadh o chionn ghoirid. An-diugh chì luchd-tadhail an obair seo taobh a-staigh togalaichean na lùchairt. B' e fosgladh an Talla Mhòr ath-ùraichte ann an 1999 a bu mhotha a tharraing aire dhaoine thuige seo. Faodaidh sgoilearan coimhead air figheadairean sgileil san ionad-tapastraidh, far a bheilear a' cruthachadh obair ùr a tha stèidhichte air tapastraidhean meadhan-aoiseach gus an crochadh suas ann an seòmraichean na lùchairt. Rudan eile a bhiodh mar ùidh don luchd-teagaisg is an sgoilearan is e na cidsinean iongantach ath-chruthaichte len luchd-obrach (agus ainmhidhean!), taisbeanadh beag a bheir sùil air ealain nam meadhan-aoisean agus taisbeanadh coitcheann a bheir sùil air a' chaisteal tro na linntean.

Cleasaichean le aodach iomchaidh a' dèanamh atharrais air cùirt Sheumais V.

ROBH FHIOS AGAD?

Chuireadh Caisteal Shruighlea fo shèist iomadh uair. Mhair aon sèist an 1304 o Ghiblean gu Iuchar! Bha Rìgh Eideard I Shasainn cho èiginneach an caisteal a ghlacadh 's gun tàinig e le 17 clach-bhoghanan. B' e 'Madadh Cogaidh' a thug e air an inneal a b' aill leis. Nuair a ghlac e an caisteal, chum e a-mach gum fuiricheadh na saighdearan sa chaisteal chor 's gum feuchadh e am Madadh Cogaidh agus a shealltainn dha boireannaich na cùirte aige.

Turais-cuspair le luchd-teagaisg gu Caisteal Shruighlea

Chaidh trì turas den t-seòrsa-sa a chur ri chèile don luchd-teagaisg aig Caisteal Shruighlea:

- Turas 1: Luchd-ionnsaigh 's Luchd-dìon, a dhìreas air Caisteal Shruighlea mar dhaingean.
- Turas 2: Cogaidhean na Saorsa, cuideachd a' coimhead air dìon a' chaisteil ach ann an co-theacs ròl a' chaisteil ris an linn aimhriteach seo ann an eachdraidh na h-Alba.
- Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach is an teaghlach Stiùbhartach, a tha a' dìreadh air a' chaisteal mar ionad-còmhnaidh rìoghail 's a tharraingean aire gu beatha caisteil san 16mh linn.

Tha gach turas a' tadhail grunn prìomh àiteachan mun chaisteal 's bu chòir gun toir seo mu 60-90 mionaid. Bheir na nòtaichean turais cùl-fhiosrachadh mu gach àite, a ghabhas leughadh gu sgoilearan, 's cuideachd tha puingeon-deasbaid ann gus toirt orra smaoineachadh, coimhead is dol an-sàs leis an làraich.

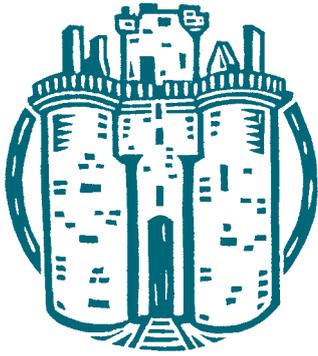
Bu chòir am mapa a tha aig toiseach gach turais - leis na nòtaichean - a ath-sgrìobhadh gu ceannairean inbheach. 'S e na h-àireamhan air a' mhapa puingeon-tarraing gach àite air na tursan.

Nòta: Tha tursan-claistneachd ri fhaotainn do bhuidhnean air chosgais bheag do gach sgoilear. Molar gum feuch tidsearan seo ro-làimh ach am bi iad freagarrach don bhuidheann shònraichte aca.

Moladh a thaobh deagh fheum a chur air d' ùine aig a' chaisteal:

- Mas beag do chlas, dh'fhaodadh tu iad uile a thoirt air an turas le chèile. Le buidhnean nas motha na 12, gidheadh, molamaid gun roinn thu iad am buidhnean le inbhich air an ceann.
- Ma thàinig thu don chaisteal gus tadhail san fharsaingeachd, dh'fhaodadh tu do chlas a roinn ann an trì buidheann a rèir dè an turas sa bheil ùidh aca. Falbhaidh gach buidheann slighe diofraichte le inbheach.
- 'S e roghainn eile ach do chlas a roinn ann am buidhnean de 10-12. An dèidh ro-ràdh an turais a dhèanamh còmhla, faodaidh na buidhnean an aon turas a thòiseachadh aig diofar ìre. Mar seo tadhailidh iad na h-aon àiteachan ach aig diofar àm, rud a dh'fhàgas barrachd rùm agus làn-chothrom aig a h-uile neach.
- Mas math leat turas **coitcheann** a dhèanamh den chaisteal 's gum biodh sgoilearan a' faicinn an aon rud, molamaid gun lean thu **Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach agus an Teaghlach Stiùbhartach**.

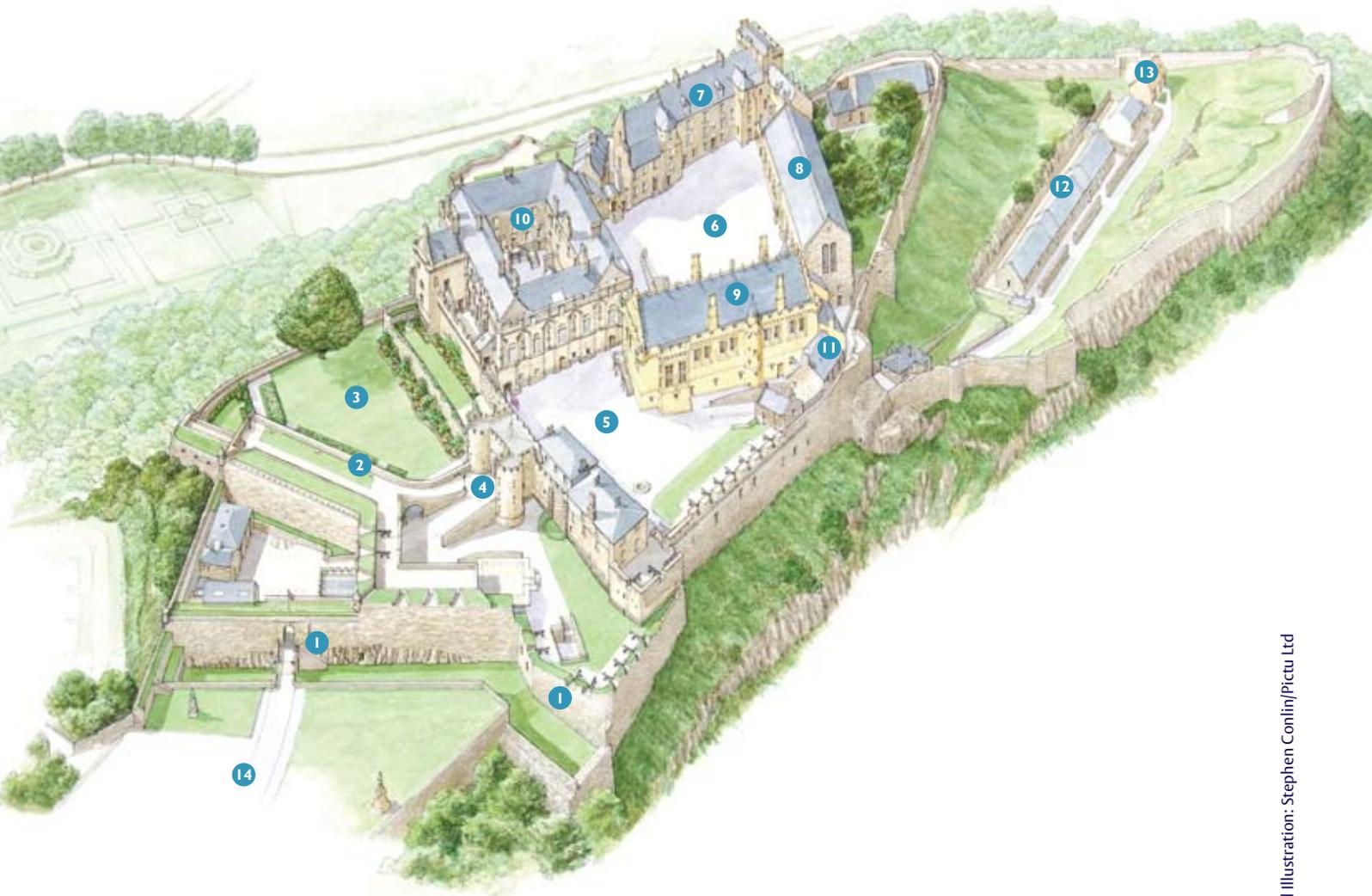

Turas 1: Luchd-ionnsaigh is Luchd-dìon

Tha an turas seo a' rannsachadh dìon Caisteal Shruighlea tro na linn-tean. Tha e a' coimhead air mar a chaidh caistealan a thogail 's atharrachadh a rèir buill-airm a chleachdadh aig an àm. Gheibh sgoilearan a-mach gu sònraichte mu shabaid-cogaidh nam meadhan-aoisean 's mar a chaidh a' chuid bu mhotha de chaistealan a chur fo shèist is a ghlacadh le innealan leithid clach-bhoghanan, reithean-cogaidh, tùir-sèiste is innealan-tilgeil chlachan (**mangonels**).

Slighe an Turais:

- Suidheachadh 1: Àilean 14
- Suidheachadh 2: Dion a-Muigh 1
- Suidheachadh 3: Gàrraidhean Bobhlaidh 3
- Suidheachadh 4: Obair-thoiseach 4
- Suidheachadh 5: Clobhsa a-Muigh 5
- Suidheachadh 6: Na Cidsinean Mòra 11
- Suidheachadh 7: Balla Ìochdrach 12

Ìomhaigh de Raibeart Brus
air an Àilean

Suidheachadh 1: Àilean 14

Seas dlùth ris an drochaid-thogalach os cionn na dìge thioraim.

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Bha caisteal ann an Sruighlea fad ùine mhòir - mìle bliadhna is dòcha. 'S dòcha gun deach an ciad chaisteal a thogail le fiodh 's nach eil sìon air fhàgail a-nis. 'S e measgachadh de chaistealan a chì sinn an-diugh, air an togail thar nam bliadhnaichean le diofar dhaoine. Chaidh a' chuid is motha de na chì sinn a thogail mu 500 bliadhna air ais, le Rìgh Seumas IV 's a mhac, Rìgh Seumas V. Mar is fhaide 'steach don chaisteal a thèid sinn 's ann nas fhaide air ais an tìm.
- Chaidh an caisteal a chur gu tòrr dhiofar fheum. B' e dachaigh rìoghail 's mar sin chaidh a chleachdadh mar àite-cruinneachaidh pàrlamaid 's an rìgh aig an taigh. Bha e cuideachd na phrìomh ionad airm. Bha e cudromach is ri linn seo bu tric fo ionnsaigh e. Dh'fheumadh an luchd-togail dòighean a lorg gus an caisteal a dhìon 's a dhèanamh làidir, gus tilleadh a chur ann an luchd-ionnsaigh.
- An-diugh tha sinn a' dol a thoirt sùil mun a' chaisteil ach am faigh sinn a-mach ciamar a chaidh a thogail gus nàimhdean tro na linntean a chumail a-mach. Tha sinn cuideachd a' dol a mheòrachadh cò ris a bha e coltach fuireach ann mar shaighdear-dìon.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Coimhead mun cuairt. Carson an e seo deagh àite airson caisteil? Thogadh an caisteal air meall creige, na th' air fhàgail de bholcàno. Am faic thu a' chreag ma sheallas tu sìos san dìg? Far a bheil sinn nar seasamh tha claon fada rèidh. An dùil carson nach do thog iad sìon air a' phàirt-sa den chreig?	Àrd: deagh shealladh air gach taobh; na creagan casa mar dhìon nàdarra, a' fàgail a' chaisteil doirbh a ruigsinn. Bha luchd-dìon airson àite fosgailte fhàgail air beulaibh a' chaisteil los nach tigeadh an nàmhaid ro fhaig gun fhiosta.
Seall air a' chaisteal. Tha dìon de dh'iomadh seòrsa aige. Cia mheud dòigh a chì thu?	Ballachan àrda cloiche. Dìg thioram. Chì thu na canain air bàrr a' bhalla air taobh deas a' gheata a-staigh. Chan eil dìon nan creagan casa air an taobh seo.
An dùil carson a tha uidhir a dhìon air an taobh seo? An dùil carson a bha dìg an seo?	Gus a dhèanamh eadhan na bu dorra don luchd-ionnsaigh faighinn a-steach don chaisteal.
Nam biodh blàr air chois, an dùil gum b' urrainn dhuinn seasamh an seo air an drochaid?	Cha b' urrainn - dh'àrdaicheadh an drochaid-thogalach, ga dhèanamh doirbh faighinn a-steach don chaisteal.

Gabh thar na drochaid, tron gheata 's a-steach don chiad lios (Ceàrnag Seòmraichean nan Geàrdan). Lean an cadha tron tunail - an Geata a-Staigh. Mun tèid thu tron ath gheata, gabh dìreach air chli, suas claon gu ruige na ballachan obair-thalmhainn. Seas ri taobh an dà chanan.

Pàirt de Dhìon a-Muigh eagalach a' chaisteil

Suidheachadh 2: An Dìon a-Muigh 1

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Thogadh am balla seo mun chaisteal beagnach 300 bliadhna air ais. Mun àm seo chleachd luchd-ionnsaigh canain feuch am bristeadh iad ballachan a' chaisteil 's gun tigeadh iad ann le neart.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seall air na canain. Dè an taobh air a bheil iad ag amas?	Dìreach sìos an cnoc.
An dùil carson a tha iad ag amas air an taobh seo?	Gus sabaid an aghaidh luchd-ionnsaigh.
Bheil dìon sam bith aig na saighdearan a losgadh na canain?	Tha, na ballachan claona.
An dùil cò ris a bhiodh e coltach ball-canain a chur ann am fear de na canain seo is a thilgeil?	Bhiodh am ball-canain glè throm a chur sa chanan; cunnartach is dòcha oir chleachdadh iad fùdair gus am ball a thilgeil.
Tha dà chanan an seo a-nis. Cia mheud canan eile a tha rùm ann air an son ann an seo?	4 eile.

Lean am balla gu deas a ruigheachd an turaid air chumadh 'poit-piobair' san oisean thall.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seall air oiseanan nam ballachan. Am faic thu turaidean bheaga? 'Poitean-piobair' a chanar riutha. Cia mheud a chì thu às seo?	Trì.
An dùil carson a bha iad ann?	Turaidean nan geàrdan chor 's gum faiceadh iad gach taobh agus a bhith air an dìon nan tigeadh orra tilgeil air luchd-ionnsaigh.
An dùil carson a tha iad san t-suidheachadh seo?	Chor is gum faiceadh na geàrdan a h-uile taobh ris na ballachan.
An dùil ciamar a dh'fhairicheadh e losgadh on turaid seo?	Freagairtean nan sgoilearan fhèin.
Seall air a' bhalla air chlà. An obraich thu a-mach dè cho tiugh is a tha e?	2–3 meatair a thighe.
An dùil carson a bha e cho tiugh?	A dhèanamh nas dorra a bhriseadh sìos.
An dùil gur e clach chruaidh a th' ann?	Chan e. Togar ballachan le ùir gus casg a chur air na buill-canain - chuireadh an ùir maille orra.
Carson/carson nach e?	
An dùil an deach ionnsaigh a thoirt air a-riamh?	Chan eil coltas sgrios air na ballachan.

Gabh air chlà sìos staidhre chas, dìreach fon turaid gus an tig thu a-mach ann an Gàrraidhean a' Bhobhlaidh.

Shuas, agus shìos air dheas:
Gàrraidhean a' Bhobhlaidh

Suidheachadh 3: Gàrraidhean a' Bhobhlaidh 3

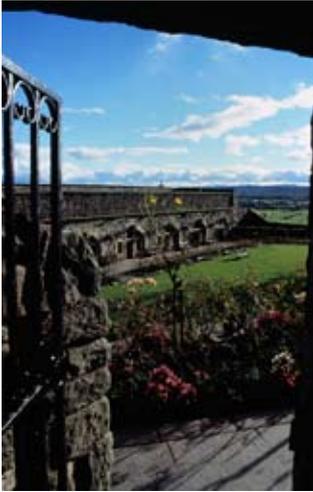
Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Fad air ais, nam biodhte airson ionnsaigh a thoirt air caisteal 's a ghlacadh, chuirteadh campa suas mun chaisteal. Dh'fheuchte ri stad a chur air tighinn is falbh dhaoine. Sguirte biadh a' dol ann cuideachd. B' e seo sèist. Uaireannan mhair sèist fad mhìosan, gus am bàsaicheadh muinntir a' chaisteil le acras no gun gèilleadh iad, no gun ruitheadh iad a-mach à saighdean no peilearan. Chaidh Caisteal Shruighlea a chur fo ionnsaigh uair is uair. Mhair aon sèist an 1304 o Ghiblean gu luchar - smaoinich cho acrach 's a bhiodh na daoine sa chaisteal!
- Mura biodh ùine ann airson sèiste fhada, b' e an dòigh a b' fheàrr bristeadh a-steach ach ballachan a' chaisteil a sgrios. **An smaoinich thu air buill-airm a ghabhadh cleachdadh airson seo?**
- Dh'fhaodadh tu seòrsa de chlach-bhogha mhòr - **trebuchet** - a chleachdadh. Thilg seo buill mhòra cloiche air a' chaisteal feuch an leagadh i na ballachan. Rachadh na buill glè àrd 's mar sin bha seo math airson na mullaichean a sgrios is eagal a chur air na bha sa chaisteal.
- Cuideachd dh'fhaodadh tu **reithe-cogaidh** a chleachdadh, seòrsa de phòla mòr mòr a bhriseadh tro gheata.
- An dèidh sin dh'fhaodadh tu **canan** a chleachdadh a bha cuideachd a' tilgeil bhall cloiche. Uaireannan bhiodh na buill air an teasachadh chor 's gun cuireadh iad lasair ri rud sam bith air an tuiteadh iad.
- Dh'fhaodadh tu feuchainn ri faighinn a-steach le seòrsa de shreath fhàraidhean so-ghluasad ris an canadh **tùr-sèiste**.
- Uaireannan dh'fheuch daoine ri tunailean a chladhach fo bhallachan caisteil - ach tha a' chreag ro chruaidh an seo.
- An dèidh sin, mu 300 bliadhna air ais, chleachd saighdearan an àrainn seo mar raon-bobhlaidh 's iad air an socair. Bha iad a' còmhnaidh cuide ri chèile san togalach ri taobh a' ghàrraidh a tha nis na ionad-taisbeanaidh.

ROBH FHIOS AGAD?

Cha b' e clachan a-mhàin a thilg luchd-ionnsaigh o na beartan-sèiste aca. Uaireannan chleachdadh iad buachar no ainmhidhean marbh gus galairean a sgaoileadh - no eadhan cinn an nàimhdean!

Gàrraidhean a' Bhobhlaidh

<i>Spreagadh an Luchd-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean a tha a dhìth</i>
An dùil carson an i sèist an dòigh a b' fheàrr ionnsaigh a thoirt air caisteal?	Ma bhuannaich thu an t-sèist 's gun do ghlac thu an caisteal, cha bhiodh e sgriosta 's dh'fhaodadh tu a chur gu feum gun agad ri chàradh. Bha seo na bu shàbhailte na ionnsaigh dìreach air a' chaisteal. Cha rachadh a cheart uidhir a shaighdearan a mharbhadh.
Seall thar a' bhalla aig an oir. An dùil dè na buill-airm a b' fheumaile nan robh tu a' toirt ionnsaigh air a' chaisteal on taobh seo - a' chlach-bhogha, an tùr- sèiste, an reithe-cogaidh no an canan?	A' chlach-bhogha 's an dèidh sin an canan - comas losgadh gu h-àrd. Cha bhiodh an reithe-cogaidh no an tùr-sèiste feumail on taobh seo - tha an caisteal ro àrd.
Seall mun a' ghàrradh. Am faic thu buill cloiche an àiteigin? An dùil cò às a thàinig iad?	Buill cloiche mar mhaise ri bàrr nam ballachan. Thilgeadh buill air a' chaisteal, on chlach-bhogha is dòcha.
Seall suas air an tùr àrd. Seo pàirt den lùchairt - Tùr a' Phrionnsa. Am faic thu sìon air an lùchairt a sheallas mar a dhìonadh i? An dùil an deach am pàirt seo den lùchairt a chur fo ionnsaigh a-riamh?	Caisealachdan le dìon 'suas is sìos' airson nan daoine a sheas air na ballachan le gunnaichean no boghanan is saigheadan. Chan eil coltas ann - chan eil na ballachan briste idir.
An dùil ciamar a dhìonadh na daoine sa chaisteal iad fhèin an aghaidh sèiste?	A' dèanamh cinnteach gun robh gu leòr a bhìadh is a dh'armachd taobh a-staigh a' chaisteil. A' feuchainn ri ionnsaigh a thoirt air buill na sèiste le bhith a' tilgeil bhall cloiche orra. A' toirt ionnsaigh dìreach air an luchd-ionnsaigh le boghanan is saighdean, no, an dèidh seo, le gunnaichean.

Nòta: sna seòmraichean ri taobh a' ghàrraidh tha taisbeanaidhean a bhuineas ri eachdraidh a' chaisteil. Faodar an tadhail an-dràsta no a-rithist.

Air neo, gabh tron bhogha aig ceann a' ghàrraidh 's tionndaidh air chli gus seasamh taobh ri prìomh gheata an t-slighe-steach.

An Obair-thoiseach on Dìon a-Muigh

Suidheachadh 4: Obair-thoiseach 4

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Theirear an **Obair-thoiseach** ris a' phàirt-sa den chaisteal. Mun deach na ballachan 's an dìon a-muigh a thogail b' e seo prìomh shlighe-steach a' chaisteil. Bha an taigh-geata a chì sinn a-nis mar phàirt de bhalla a bha ceithir-thimcheall a' chaisteil. **Am faic thu am balla air taobh deas is clì an taigh-geata?**
- B' àbhaist do na tùir air gach taobh den gheata a bhith a thrì àirde seach mar a tha iad a-nis. Mhilleadh na ballachan ri linn sèiste an 1651. **Am faic thu far an deach an càradh?** (seallaidh dath is coltas eile sa chloich far an deach ath-thogail a dhèanamh).

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seall air na tùir cruinn. Am faic thu rian peileir air na ballachan? Thachair seo 's an caisteal fo ionnsaigh an 1651.	Riantan an ìre mhòr soilleir.
Seas sa gheata. Seall suas. Am faic thu sliotan sa chloiche os do chionn? An dùil dè feum a chuireadh air seo? Am faic thu geata car coltach ri eirc-chòmhlà àiteigin mun cuairt ort?	Far am biodh eirc-chòmhlà - geata meatailte - a' dol suas no sìos. Sa gheata air chlà.
An dùil carson a tha trì slighe-steach an seo?	Dhà don luchd-coiseachd, am fear is leithne do chartan le bathair air neo feachdan-caismeachd. Nas fhasa smachd a chumail air a' gheata is lugha.
Nam biodh tu a' tighinn suas dhan gheata seo bhiodh geàrdan is fir-faire a' cumail sùil ort. An lorg thu trì àite far an seasadh iad? Dè an fhianais a lorgas tu a sheallas gur dòcha gun robh buill-airm aig na geàrdan seo?	Air na caisealachdan, sna tùir air gach taobh, ann an uinneagan os cionn gheataichean air an taobh. Sliotain cumhaing sna tùir air an taobh, airson saighdean a thilgeil o bhogha-crois no peilear à gunna.

Gabh a-steach don tùr air dheas.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An dùil ciamar a chleachdadh an t-seòmar seo? Ciamar a tha fhios agad?	Seòmar nan geàrd - sliotain às an losgar.
Bha feum eile ann cuideachd. Lorg dà rud eile a dh'innseas... coimhead sìos, cuimhnich!	Bhiodh sloc-prìosain shìos - 's e dh'innseas seo dhuinn gu bheil doras-dìomhair san talamh a thèid sìos, agus doras mòr le crann air.

Gabh tron gheata is seas taobh a-staigh àrainn na liosa.

An t-slighe-bhogha a tha a' ceangail a' Chlobhsa a-Muigh ris a' Chlobhsa a-Staigh

Suidheachadh 5: An Clobhsa a-Muigh 5

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nis taobh a-staigh ballachan a' chaisteil. Air chli chli thu togalaichean na lùchairt, far am fuiricheadh an rìgh no a' bhanrigh 's na teaghlaichean aca. 'S e an Talla Mòr a tha san togalach car buidhe, far am biodh fèist is fleadh, agus far an cruinneachadh Pàrlamaid na h-Alba uaireannan. Bha na caisealachdan is na rudan-dìon a chunnaic sinn ann airson sàbhailteachd ceannairean na h-Alba.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An lorg thu an t-seann tobar anns an talamh?	Air dheas, le cliath thairis air, dìreach pìos beag ron t-sreath chanan.
Carson a bha e cudromach tobar a bhith a-staigh sa chaisteal?	Dh'fheumte uisge a-staigh gun fhios nach biodh sèist ann.
Dè feum a chuir iad air an uisge?	An aon fheum a th' againne an-diugh - nighe, glanadh, còcaireachd is òl.
Seall thar a' bhalla ri taobh nan canan. Am faic thu an abhainn?	
An dùil carson a bha an abhainn gu h-àraid cudromach sna seann làithean?	B' i an abhainn slighe-còmhdhaile - na b' fhasa rudan troma a ghiùlain air bàta seach air na frith-rathaidean. Cuideachd cudromach mar bhacadh - chuireadh an abhainn maill air arm feuchainn ri ionnsaigh a thoirt.
Am faic thu an drochaid thar na h-aibhne?	
Seall air na canain. Dè an taobh air a bheil iad uile ag amas?	Air an abhainn, air a' bhaile 's an drochaid.
An dùil carson a tha na h-uidhir a chanain an seo?	Gus an drochaid a dhìon.

Gabh sìos an claon is lean na soidhnichean do na Cidsinean Mòra.

Taobh a-staigh nan Cidsinean Mòra, a chaidh ath-chruthachadh

Suidheachadh 6: Na Cidsinean Mòra 11

Nòta: tha bhideo sna Cidsinean Mòra an toiseach mu dheidhinn bìdh is còcaireachd sna meadhan-aoisean. Mura h-eil thu ag iarraidh seo a bhith mar phàirt den turas, cum ort a-steach gu prìomh àrainn nan cidsinean.

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- An seo chì thu mar a bha seann chidsinean a' chaisteil is dòcha. Nam b' e saighdear a' dìon a' chaisteil thu, chan itheadh tu biadh cho math 's a chì thu an seo. Seo far an deach biadh nan rìgh is nam banrigh 's an luchd-aogheachd cudromach a dheasachadh. Ach bhiodh biadh cuid de na saighdearan mar an ceudna. Mar a thèid thu mun cuairt, feuch am faigh thu beachd air choreigin air na dh'itheadh saighdear.
- Tha ceithir pàirt sa chidsin: àrainn a' chòcaireachd 's an deasachaidh, an taigh-fuine, agus àite far an cuirear biadh deiseil. 'S tu a' dol mun cuairt, feuch an tomhais thu càite bheil thu.
- Agus tu a' coimhead mun cuairt, meòraich na ceistean seo. Nuair a thig thu a-mach faodamaid an deasbad còmhla.

<i>Spreagadh an Luchd-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean a tha a dhìth</i>
Dè am biadh a chì thu a tha mar am biadh a th' againn an-diugh? Dè tha gu tur eadar-dhealaichte?	Mar an ceudna: meas, glasraich; feòil, biadh-mara, aran, uighean. Eadar-dhealaichte: chan ith mòran dhaoine ealaichean, coineanaich, peucagan no eòin bheaga an-diugh.
Dh'fhàsadh a' chuid is motha den bhiadh an seo ann an Alba. Bha cuid o thall thairis. Dè chì thu an seo a dh'fhàsadh gu h-ionadail? An lorg thu rud sam bith a thàinig à dùthaich eile is dòcha?	A' chuid is motha den bhiadh sna cidsinean. Biadh o thall thairis: measan (m.e. figisean, pèitseagan).
Ciamar a tha an cidsin seo mar an ceudna ri cidsin an latha an-diugh? Ciamar a tha e diofraichte?	Mar an ceudna: bùird gu deasachadh bìdh; àite còcaireachd; tòrr sgeinnean geura. Diofraichte: gun uisge ruith, coinnlean seach solas dealain, gun chiste-reòthadh.
Cia mheud diofar obair a chì thu a' dol air adhart sna cidsinean seo? Bheil cuid gan dèanamh le cloinn?	Glanadh, còcaireachd air teine, giùlain bìdh, lunnadh pastraidh, frithealadh bìdh, bualadh spìosraidhean, rùsgadh càil, fuine is mar sin. Gille òg ag obair ris an teine; fear eile air bainne a leigeil ri làr.
Smaoinich gur tu aoigh an rìgh no na banrigh. Tagh ceithir rud a bu toil leat ithe! Dè dh'itheadh saighdear truagh?	Freagairtean nan sgoilearan fhèin. Bonnagan-coirce, brot, an corra pìos de dh'fheòil.

**Thig a-mach às a' chidsin.
Cum ort sìos an claon tron
Gheata a Tuath.**

Am Balla Ìochdrach

Suidheachadh 7: Balla Ìochdrach ¹²

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Bha dà shlighe-steach aig a' chuid is motha de chaistealan - prìomh shlighe do dh'aoighean cudromach, is geata-cùil (**postern**) far an tigeadh sgalagan agus bathair is eile a-steach.
- 'S e an geata seo an t-slighe-steach is sine sa chaisteal. Seall tìghe nam ballachan!
- Canar Am Baile Ìochdrach ris an àite seo. San lios seo bhiodh stòrais-bìdh, ceàrdach gobha agus ceàrdlainn eile.
- An dèidh seo chaidh a chleachdadh mar àite peanasachaidh shaighdearan. Cuideachd, chumadh fùdair ann.
- Chì thu balla ceithir-thimcheall air an àite seo. An dùil carson a bha am balla ann? (airson faire a chumail seach daoine a chumail a-mach)

<i>Spreagadh an Luchd-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean a tha a dhìth</i>
An coimeas ris a' chòrr den chaisteal, chan eil mòran dìon sa phàirt seo. An dùil carson?	Dìon làidir nàdarra: creagan casa uile-thimcheall air - glè dhoirbh faighinn dlùth.

Mas math le sgoilearan coiseachd mu na ballachan, dèan cinnteach nach ruith iad, agus cum fo stiùir iad fad na h-ùine.

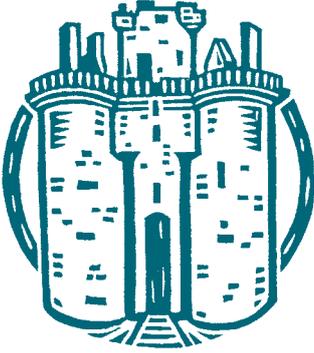
Ma tha tìde agad, is math is d' fhiach tadhail an ionad-tapastraidh iongantach ann an seo, far a bheil luchd-fighe ag ath-chruthachadh obair Renaissance.

Tha ar turas crìochnaichte nis. Ma tha tìde agad, is dòcha gun còrd na h-àiteachan seo ris na sgoilearan:

- ⁶ An Clobhsa a-Staigh
- ⁸ An Caibeal Rìoghail
- ⁹ An Talla Mòr
- ¹⁰ An Lùchairt - ga h-ath-ùrachadh an-dràsta, ach tha mòran dhith fosgailte

Agus tu a' fàgail a' chaisteil, meòraicheadh na sgoilearan air na dh'ionnsaich iad:

- Dè fhuair sinn a-mach mu na dòighean a bheirte ionnsaigh air caistealan o chian?
- Dè fhuair sinn a-mach mu dhìon Caisteal Shruighlea?
- Dè fhuair sinn a-mach mu mar a bhiodh na daoine beò?

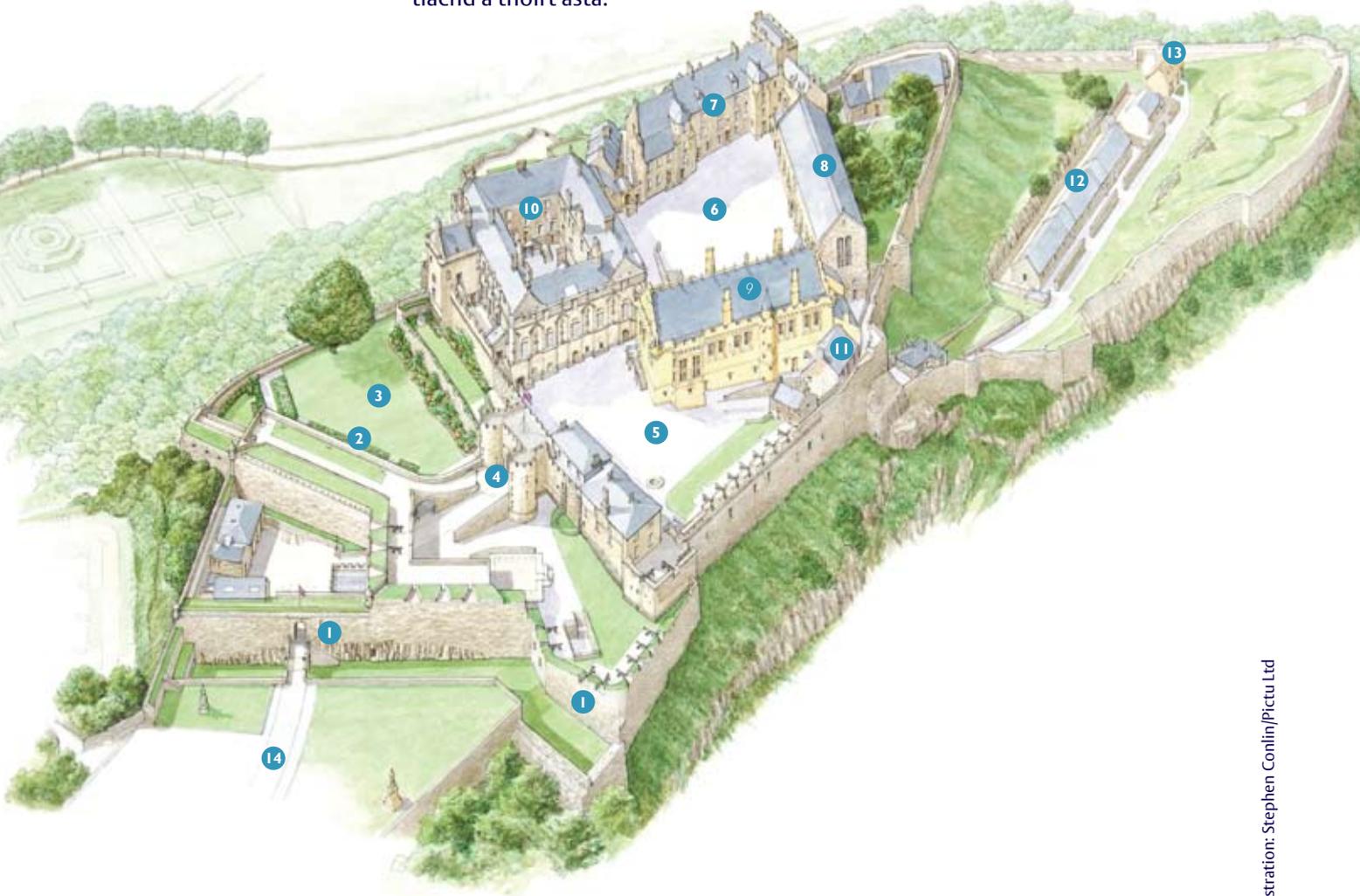

Turas 2: Cogaidhean na Saorsa

Tha an turas seo a' toirt sùil air Caisteal Shruighlea ri linn Cogaidhean na Saorsa. Ged nach eil mòran air fhàgail den chaisteal on àm seo, thachair tòrr ann a bha cudromach agus tha e glè fhreagarrach a thaobh deasbad mu na tachartasan sin is mar a chleachdadh caistealan sna meadhan-aoisean. Fiù ged a chaidh pàirtean dheth a thogail fada an dèidh seo, thathar gan toirt a-steach an seo o chionn 's gur iad pìosan a chuireadh ris na bha ann co-dhiù ri linn Cogaidhean na Saorsa, agus o chionn 's gur e sàr-obair-togail a tha annta, a bu chòir na sgoilearan a bhrosnachadh gus tlachd a thoirt asta.

Slighe turais:

- Suidheachadh 1: Àile 14
- Suidheachadh 2: Gàrraidhean a' Bhobhlaidh 2
- Suidheachadh 3: Obair-thoiseach 4
- Suidheachadh 4: Clobhsa a-Muigh 5
- Suidheachadh 5: Geata a Tuath 11
- Suidheachadh 6: Balla Ìochdrach 12
- Suidheachadh 7: Cidsinean Mòra 11
- Suidheachadh 8: Talla Mòr 9

▲ *Cleasaiche mar Uilleam Uallas*

▲ *Dealbh de Bhlàr Allt a' Bhonnaich air a tharraing sna meadhan-aoisean*

Courtesy of the Master and Fellows of Corpus Christi College, Cambridge

Cùl-fhiosrachadh mun turas seo

O leabhar-treòir oifigeil Alba Aosmhor: Richard Fawcett, *Stirling Castle* (1999).

Mar aon de chaistealan cudromach na rìoghachd, bha e nàdarra gum biodh pàirt mòr aig Caisteal Shruighlea anns an t-srì neo-eisimeileachd fhaotainn do dh'Alba o cheannas Shasainn. An 1291 ghabh Eideard I greim air a h-uile caisteal Albannach fhad 's a thug e breitheanas air cò rìgh dligheach na h-Alba, agus 's e eachdraidh a' chaisteil san leth-cheud bliadhna a leanas seo ach sgeul an t-strì mu dheidhinn cò a bu chòir sealbh a bhith aca air.

Ri linn an t-strì seo, b' ann aig Caisteal Shruighlea a thugadh grunn bhuidhean mhòr aig tìr-ghràdhachan - ged nach do mhair buannachd sam bith ach goirid. An 1297 thug arm Uilleim Uallais is Anndra Mhoirich buaidh air na Sasannaich aig cath ainmeil Drochaid Shruighlea, a' gabhail sealbh air a' chaisteal fad tamaill. Gidheadh, mharbhadh Moireach

sa chath seo agus fhuair na Sasannaich an caisteal air ais sa bhliadhna a lean sin.

Ghabh tè de na sèistean a b' iomraitich àite ann an 1304. Sa bhliadhna sin, thòisich Eideard I ionnsaigh a shoirbhich, a' cleachdadh innealan a thilg teine, agus beart-shèiste ris an canadh am 'Madadh Cogaidh'.

B' ann air tàillibh oidhearp nan Sasannach faochadh a thoirt don ghearastan aca an seo a fhuair na h-Albannaich buaidh orra aig Allt a' Bhonnaich air Latha Leth an t-Samhraidh 1314.

An dèidh na buaidhe seo, dh'òrdaich Raibeart I (am Brusach) gun dèantadh an caisteal neo-dhion, chor is nach rachadh a chleachdadh na aghaidh a-rithist. Gidheadh, sa bhuaireadh a thachair an dèidh a bhàis, chaidh a chàradh 's a ghabhail thairis aon uair eile le feachdan Shasainn gu 1342, nuair a thàinig orra gèilleadh do Raibeart an Stiùbhard (Raibeart II an dèidh sin).

Ìomhaigh Raibeart Brus air an Àilean

Suidheachadh 1: Àilean 14

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Mu 700 bliadhna air ais bha cogadh eadar Alba is Sasainn. Thug Rìgh Eideard I - is a mhac Eideard II an dèidh sin - ionnsaigh air Alba airson smachd fhaotainn air an dùthaich. Chuir na h-Albannaich na aghaidh. An dèidh sin thugadh Cogaidhean Saorsa na h-Alba air na cathan seo, agus mhair iad, a bheag no mhòr, fad 50 bliadhna.
- Bha Caisteal Shruighlea na chaisteal rìoghail cudromach. Agus bha a shuidheachadh cumhachdach. Sna seann làithean bha an talamh còmhnaid mu Shruighlea na bhoglach, doirbh faighinn tarsainn air. Nam biodh tu mar cheannaird a' chaisteil dh'fhaodadh tu smachd a chumail air cò rachadh mu thuath chun na Gàidhealtachd no mu dheas chun na Galltachd. Mar sin bu tric a shabaid daoine airson a' chaisteil. Uaireannan bha smachd aig na Sasannaich air, uaireannan eile na h-Albannaich.
- Ach thogadh an caisteal a ch'inn an-diugh fada an dèidh sin. Aig àm Cogaidhean na Saorsa bha e dèanta de dh'fhiodh cho math ri cloich 's bha e fada na bu lugha. Ghrod pìosan dheth agus mhilleadh pìosan eile ri linn sabaid. Nuair a bhuannaich Rìgh Raibeart Brus na h-Alba an caisteal o na Sasannaich a-rithist, dh'òrdaich e gun sgriosadh a fhir e, chor is nach toireadh na Sasannaich ionnsaigh air aon uair eile. Sa cheann thall, aig àm na sìthe, rinn luchd-rìoghail na h-Alba ath-thogail air Caisteal Shruighlea.
- Ged nach eil sion air fhàgail den chaisteal o àm Cogaidhean na Saorsa, tha Caisteal Shruighlea fhathast na dheagh àite gus faighinn a-mach mu na cogaidhean agus gus rannsachadh a dhèanamh air dòighean-ionnsaigh agus -dion chaistealan o chionn 700 bliadhna air ais.

ROBH FHIOS AGAD?

Dh'adhlaic Raibeart Brus le rìghrean is le banrighrean eile na h-Alba an Abaid Dhùn Phàrlain. Fhuair luchd-togail a chlaigeann sna 1820an. Le bhith a' coimhead air cruth nan cnàmhan is cor fhiacalan, dh'obraich luchd-eachdraidh a-mach dè bu dòcha coltas aodainn. Mar sin, is dòcha gu bheil an ìomhaigh nas cearta na smaoinicheas sinn.

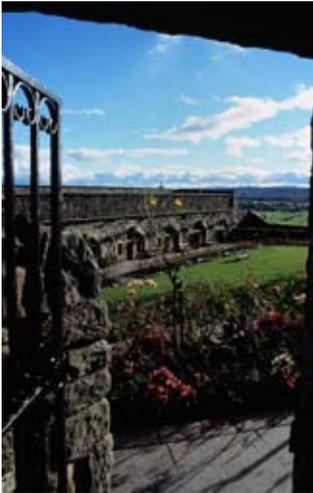

<i>Spreagadh an Luchd-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean a tha a dhìth</i>
Seall far a bheil an caisteal. An dùil carson an e seo deagh àite do chaisteal?	Àite math air bàrr meall creige - sealladh farsaing timcheall air. Dlùth don abhainn - feumail gu còmhdhail. Suidheachadh math - faodar a' Ghàidhealtachd agus a' Ghalltachd a chumail fo smachd.
Seall air ìomhaigh Raibeairt Bhrus. Dè chì thu a dh'innseas gur esan an rìgh?	Crùn, leòmhann rìoghail air sgiath.
Dè lorgas tu a dh'innseas cho cudromach is a bha e do dh'Alba?	Leòmhann <i>Rampant</i> (na sheasamh), samhla rìoghail Albannach; cluaran snaighte.
Seall air aodach. Dè tha e a' dol a dhèanamh?	Air impis dol a shabaid.
Ciamar a tha e deiseil e fhèin a dhìon?	Claidheamh mòr; màilleach air chasan 's air ghàirdein; dòrnagan dìon.
Dè dh'innseas na rudan seo dhuinn mu mar a chuireadh cath sna làithean sin?	Chuireadh cathan gu dlùth - làmh ri làimh rid nàmhaid.
Thogadh an ìomhaigh seo sna 1800an, còrr is 500 bliadhna an dèidh Blàr Allt a' Bhonnaich. Am faodamaid fìor-earbsa a bhith againn gur e seo coltas ceart Bhrus le armachd?	Fianais neo-earbsach - ged is dòcha gun d' rinn dealbhadair na h-ìomhaigh rud beag de rannsachadh gus a dèanamh cho ceart 's a ghabhadh.

Gabh tarsainn na drochaid a-steach don chaisteal. Lean an cadha mun chiad shlighe-bhogha. Gabh air chli fo bhogha eile a-steach do na gàrraidhean an seo.

Nòta: sna seòmraichean ri taobh a' ghàrraidh tha taisbeanaidhean a bhuineas ri eachdraidh Caisteal Shruighlea. Faodar an tadhail an-dràsta, air neo a-rithist.

◀ Sealladh on adhair, leis an Àile ri fhaicinn san toiseach

Gàrraidhean a' Bhobhlaidh

Suidheachadh 2: Gàrraidhean a' Bhobhlaidh 3

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Aig àm Cogaidhean na Saorsa, nam biodh cuideigin airson ionnsaigh a thoirt air caisteal, champadh iad mun cuairt. Dh'fheuchadh iad ri stad a chumail air daoine agus biadh faighinn a-steach no a-mach. Chanadh sèist ris a' seo. Dh'fhaodadh iad dhol air adhart fad mhiosan gus am biodh muinntir a' chaisteil a' bàsachadh leis an acras 's gun gèilleadh iad, air neo gus an ruitheadh iad a-mach à armachd mar shaighdean no peilearean.
- Thugadh ionnsaigh air a' chaisteal uair is uair. An 1304 chuir Eideard I 's fheachd an caisteal fo ionnsaigh o Ghiblean gu Iuchar. Abair acras!
- Mura robh tìde agad sèist fhada a dhèanamh b' e an dòigh a b' fheàrr faighinn a-steach ach ballachan a' chaisteil a bhriseadh. **Dè na buill-airm a chleachdadh tu?**
- Dh'fhaodadh tu seòrsa de chlach-bhogha mhòr mhòr, trebuchet, a chleachdadh. Thilgeadh seo buill air a' chaisteal gus na ballachan a leagail. Rachadh na buill glè àrd 's mar sin bha iad math gus na mullaichean a mhilleadh is eagal a chur air na bha a-staigh.
- Dh'fhaodadh tu **reithe-cogaidh** a chleachdadh cuideachd, seòrsa de stob mòr cruaidh a rachadh a chleachdadh gus bualadh tro gheata.
- An dèidh seo dh'fhaodadh tu **canan** a chur gu feum, a bha cuideachd a' tilgeil bhall-cloiche. Uaireannan rachadh na buill a theasachadh ach an cuireadh iad teine ri rud sam bith air an tuiteadh iad.
- Cuideachd, dh'fhaodadh tu feuchainn faighinn a-steach thar nam ballachan le seata de dh'fhàraidhean so-ghiùlain ris an cainte **tùr-sèiste**.
- Coimhead mu dheas (air chli) thar a' bhalla deiridh. **Am faic thu pòla bàn stòite aig astar?** Seo far an do ghabh Blàr Allt a' Bhonnaich àite an 1314. Aig an àm ud bha Caisteal Shruighlea aig na Sasannaich 's bha iad gu mòr airson a chumail. Shabaid Raibeart Brus 's a fhir na Sasannaich 's bhuannaich iad an caisteal a-rithist.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dh'fhàidh
An dùil carson a bha sèist cho math mar dhòigh ionnsaigh a thoirt air caisteal?	Nam buannaicheadh tu an t-sèist 's an caisteal a ghlacadh cha bhiodh e millte. Nas sàbhailte seach ionnsaigh dìreach air a' chaisteal. Cha rachadh na h-uidhir a shaighdearan agad a mharbhadh.
Seall thar a' bhalla air an oir. Dè am ball-airm a b' fheàrr gus ionnsaigh a thoirt air Caisteal Shruighlea on taobh seo - clach-bhogha (trebuchet), tùr-sèiste, reithe-cogaidh no canan?	'S dòcha a' chlach-bhogha agus an dèidh sin an canan - thilgeadh iad na b' àirde. Cha bhiodh feum sam bith ann an reithe-cogaidh no tùr-sèiste on taobh seo o chionn 's gu bheil an caisteal ro àrd.
Seall mun a' ghàrradh. Am faic thu buill cloiche sam bith? An dùil cò às a thàinig iad?	Buill cloiche mar mhaise air bàrr nam ballachan. Thilgeadh buill air a' chaisteal, is dòcha o chlach-bhogha.
An dùil ciamar a rachadh aig muinntir a' chaisteil air iad fhèin a dhìon o shèist?	Le bhith a' dèanamh cinnteach gun robh gu leòr bìdh is armachd a-staigh aca. A' feuchainn ri ionnsaigh a thoirt air na buill-sèiste o shuas le bhith a' leigeil bhall-cloiche orra no a' losgadh air an luchd-ionnsaigh.

Till tron t-slighe-bhogha. Gabh air chli is seas ris a' gheata.

Obair-thoiseach eagalach
Caisteal Shruighlea

Suidheachadh 3: Obair-thoiseach 4

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Thogadh geata seo a' chaisteil fada an dèidh Cogaidhean na Saorsa, mu 500 bliadhna air ais, ach bha balla le geata mun a' chaisteal aig an àm ud.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Nam biodh tu a' tighinn dlùth don gheata seo bhiodh geàrdan is fir-faire a' cumail sùil ort. An lorg thu trì àite far an seasadh iad? Dè an fhianais a sheallas dhut gur dòcha gum biodh buill-airm aig na geàrdan seo?	Air na caisealachdan, sna tùir air gach taobh, an uinneagan os cionn nan geataichean aig an taobh. Sliotain caola airson shaighdean is an dèidh sin ghunnaichean ann an tùir air gach taobh.
Seas a-steach sa gheata. Seall suas. Am faic thu sliotan sa chloich shuas? An dùil carson a bha seo ann?	Seo far am biodh eirc-chòmhlà - geata meatailte - a' dol suas is sìos. Bha e coltach ris an fhear sa gheata air chli.
An dùil carson a tha trì slighe-steach an seo?	Dhà airson luchd-coiseachd, nas fhasa smachd a chumail air an geata is lugha. Fear nas leithne airson chairtean no fheachdan-caismeachd.

Gabh san tùr air dheas.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Ciamar a chleachdadh an t-seòmar seo?	Seòmar-gheàrdan - sliotain às an loisgeadh iad.
Bha feum eile ann cuideachd. Lorg dà rud eile a dh'innseas - na dìochuimhnich coimhead sìos!	Bhiodh sloc-prìosain shìos - rudan a dh'innseas seo, 's e doras-dìomhair san talamh a thèid sìos, agus doras mòr le crann.

Gabh tron gheata a-steach don Chlobhsa a-Muigh.

Suidheachadh 4: Clobhsa a-Muigh 5

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

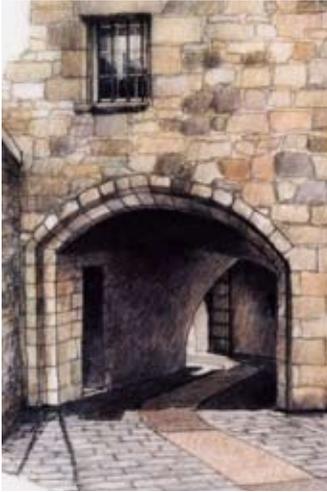
- Tha sinn a-nis taobh a-staigh ballachan a' chaisteil. Aig àm Cogaidhean na Saorsa bhiodh e glè thrang le eich, coin, geàrdan rin dleastanas agus is dòcha sgalagan a' giùlain bìdh is uisge. Bha an caisteal coltach ri baile taobh a-staigh a bhalla fhèin.
- Seall thar a' bhalla ris na canain. **Am faic thu an drochaid thar Uisge For?** Ann an 1297 thug Uilleam Uallas buaidh mhòr air na Sasannaich an seo, aig Cath Drochaid Shruighlea. Bha an t-seann-drochaid na b' fhaisge air a' chaisteal na an tè ùr.
- Seall an tùr air a' chnoc sin thall. 'S e seo Carragh-Cuimhne Uallais. Thogadh ann an 1869 i, ceudan de bhliadhnaichean an dèidh a' chatha. Thogadh i san àite far an do sheas Uilleam Uallas a' coimhead air teachd nan Sasannach ron chath.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An dùil carson a chuir Uallas roimhe na Sasannaich a shabaid aig an drochaid?	Furasta shabaid air an drochaid chumhaing.
An lorg thu an t-seann-tobar san talamh? Carson a bha e cudromach tobar a bhith taobh a-staigh ballachan a' chaisteil?	Air dheas, le cliath thairis air, dìreach pìos beag ron t-sreath chanan. Bhiodh uisge a dhith a-staigh gun fhios nach biodh sèist ann.

The archway that connects
the Outer Close to the
Inner Close beyond

Gabh tarsainn àrainn a' chlobhsa is sìos an claon mu choinneimh gu ruige Geata a Tuath

'S e an Geata a Tuath an togalach is aosta sa chaisteal

Suidheachadh 5: Geata a Tuath 11

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Seo an Geata a Tuath, am pàirt is aosta den chaisteal a tha fhathast na sheasamh. Thogadh e mu 1381, mu 30 bliadhna an dèidh crìoch Cogaidhean na Saorsa. Is dòcha gun deach a thogail air làraich ciad 'doras-cùil' a' chaisteil.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seas sa gheata. An dùil dè cho tiugh is a tha na ballachan an seo?	5 –10 meatair a thighe.
Tha an trannsa crom seach dìreach. An dùil carson a tha seo?	Chor 's nach fhaiceadh an nàmhaid càite robh iad a' dol.

Gabh suas an staidhre gu taobh deas a' Gheata a Tuath 's a-steach gu àrainn a' chidsin san tùr.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An dùil dè feum a chuireadh air an t-seòmar-sa? Carson?	Cidsin - dà theallach mhòr.
An seo tha sinn dlùth ris an Talla Mhòr, far am biodh fèistean aig an rìgh. An lorg thu far am biodh am biadh air a thoirt seachad chor is gun giùlaineadh na sgalagan a-steach don Talla e?	Saidsean cloiche mu choinneamh an dorais - a' dol don Talla Mhòr.

Cum ort sìos an staidhre is dìreach tro shlighe-bhogha a' Gheata a Tuath.

Bha uair a chleachdadh am Balla Ìochdrach mar stòras fùdair

Suidheachadh 6: Balla Ìochdrach 12

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Theirear Am Balla Ìochdrach ris an àite seo. San lios-sa bha stòrais-bìdh, ceàrdach gobha agus ceàrdlannan eile.
- Chì thu gu bheil balla ceithir-thimcheall air seo. **An dùil carson a bha am balla ann?** (airson faire a chumail, seach daoine a chumail a-mach).

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An coimeas ris a' chòrr den chaisteal, chan eil mòran dìon an seo. An dùil carson a tha seo?	Dìon nàdarra làidir: creagan casa ceithir-thimcheall - glè dhoirbh faighinn dlùth.

Mas math le sgoilearan dol mu na ballachan, dèan cinnteach gun coisich iad seach ruith agus gum bi iad fo stiùir fad na h-ùine.

Ma tha tìde agad is math is d' fhiach tadhail air ionad iongantach an tapastraidheachd san àite seo, far a bheilear ri ath-chruthachadh tapastraidhean Renaissance.

Air neo till tro shlighe-bhogha a' Gheata a Tuath is lean na soidhnichean air chli chun nan Cidsinean Mòra.

Taobh a-staigh nan Cidsinean Mòra, a chaidh ath-chruthachadh

Suidheachadh 7: Na Cidsinean Mòra II

Nòta: tòisichidh àrainn nan Cidsinean Mòra le bhideo goirid mu bhìadh is chòcaireachd sna meadhan-aoisean. Mura h-eil thu ag iarraidh seo a bhith mar phàirt den turas agad, cum ort a-steach gu prìomh àrainn a' chidsin.

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Nuair a leasaicheadh an caisteal cha robh cidsinean a' Gheata a Tuath mòr gu leòr. Thogadh cidsinean ùra an seo fada an dèidh sin, sna 1600an, ach is dòcha gun robh cidsinean a' chaisteil gu math coltach ri chèile ri linn Cogaidhean na Saorsa.
- Nam bu tusa saighdear a' dìon a' chaisteil cha bhiodh tu air biadh cho sònraichte seo ithe. Seo far an deasaicheadh biadh nan rìghrean, nam banrigh is nan aoighean cudromach. Ach bhiodh cuid de bhìadh nan saighdearan mar is ceudna. Agus tu a' dol timcheall feuch am faigh thu beachd air choreigin air dè dh'itheadh saighdear.
- Tha ceithir pàirt sa chidsin: àrainn a' chòcaireachd 's an deasachaidh, an taigh-fuine agus far an rachadh biadh deiseil a chur. Agus tu a' dol mun cuairt, feuch an tomhais thu càite bheil thu.
- Agus tu a' coimhead mun cuairt, meòraich na ceistean seo. Nuair a thig thu a-mach, faodamaid an deasbad còmhla.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Dè am biadh a chì thu a tha mar am biadh a th' againn an-diugh? Dè tha gu tur eadar-dhealaichte?	Mar an ceudna: meas, glasraich; feòil, biadh-mara, aran, uighean. Eadar-dhealaichte: chan ith mòran dhaoine ealaichean, coineanaich, peucagan no eòin bheaga 's mar sin an-diugh.
Dh'fhàsadh a' chuid is motha den bhìadh an seo ann an Alba. Bha cuid o thall thairis. Dè chì thu an seo a dh'fhàsadh gu h-ionadail?	A' chuid is motha den bhìadh sna cidsinean.
An lorg thu rud sam bith a thàinig à dùthaich eile is dòcha?	Biadh o thall thairis: measan (m.e. figisean, pèitseagan).
Ciamar a tha an cidsin seo mar an ceudna ri cidsin an latha an-diugh? Ciamar a tha e diofraichte?	Mar an ceudna: bùird gu deasachadh bìdh; àite còcaireachd; tòrr sgeinnean geura. Diofraichte: gun uisge ruith, coinnlean seach solas dealain, gun chiste-reòthadh.
Cia mheud diofar obair a chì thu a' dol air adhart sna cidsinean seo?	Glanadh, còcaireachd air teine, giùlain bìdh, lunnadh pastraidh, frithealadh bìdh, bualadh spìosraidhean, rùsgadh càil, fuine is mar sin.
Bheil cuid gan dèanamh le cloinn?	Gille òg ag obair ris an teine; fear eile air bainne a leigeil ri làr.
Smaoinich gur tu aoigh an rìgh no na banrigh. Tagh ceithir rud a bu toil leat ithe! Dè dh'itheadh saighdear truagh?	Freagairtean nan sgoilearan fhèin. Bonnagan-coirce, brot, an corra pìos de dh'fheòil.

Fàg na cidsinean. Coisich suas an claon a-rithist. Gabh suas an staidhre fhiodh 's a-steach don Talla Mhòr.

ROBH FHIOS AGAD?

Bhiodh còig cùrsa bìdh air clàr traidiseanta fèiste:

- Seòrsa de bhrot air an robh praiseach
- Feòil ròsta - is dòcha muc-fheòil, uan no mairt-fheòil
- Pàidheanan is pastraidhean
- Cùrsa milis, mar bu trice pìthean no caraiceagan
- Measan is mìlsean

Taobh a-muigh an Talla Mhòir

Suidheachadh 8:Talla Mòr 9

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Seo Talla Mòr Caisteal Shruighlea. Chaidh ath-ùrachadh gu mar bu dòcha a bha e sna 1500an. Bhiodh talla sa chaisteal a bha Raibeart Brus is Eideard II a' sabaid mu dheidhinn, ach cha robh sin cho mòrail is a tha am fear seo.
- Bha talla 's a h-uile caisteal - ach b' e seo a bu mhotha a thogadh an Alba. Chaidh a thogail airson fhèistean, fhleadhan is thachartasan cudromach oifigeil, mar choinneamhan na Pàrlamaid no baisteadh an luchd-rìoghail.
- 'S iomadh dòigh san deach an caisteal a chleachdadh thar nam bliadhnaichean. O chionn ghoirid b' e taigh-feachd a bh' ann. Sa cheann thall, an 1991, chuir Alba Aosmhor mu dheidhinn an Talla Mòr ath-thogail.
- B' i tè de na h-obraichean bu mhotha ach am mullach ath-thogail mar a bha i. Theirear mullach òrd-saile (**hammerbeam roof**) ris. Chleachd saoir sgileil 400 craobh darach gus a thogail - dèanta suas le 1,300 sail. Cha do dh'atharraich an cuid achfainn o na meadhan-aoisean - dìreach an dòigh-obrach. Thogadh am mullach gun aon tarraig. An àite sin, tha na sailean glaiste ri chèile mar mhìrean-measgaichte le còrr is 3,000 bioran fiodha gan cumail nan àite.
- Chaidh na ballachan ath-pheantadh ann an dath ris an canar 'Òr an Rìgh'. 'S e beachd luchd-eachdraidh gun deach a h-uile togalach sa chaisteal a pheantadh san dath seo.

Dealbh peantar den Talla Mhòr mar bu dòcha bha e sna 1500an

ROBH FHIOS AGAD?

Cheibheadh na h-aoihean mòrail am biadh an toiseach. Aon uair 's gun do dh'ith iad na bha dhìth orra, rachadh na bha air fhàgail a thoirt don fheadhainn fodhpasan mar gum biodh 's mar sin air adhart, sìos gu ruige na sgalagan is coin a' chidsin!

Taobh a-staigh an Talla Mhòir leis a' mhullach òrd-saile aige

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Cia mheud teallach a lorgas tu? Dè feum a chuireadh orra?	Còig. Blàths an t-seòmair agus solas.
Tha dà rud eile san talla a chum blàth e seach na teintean. Dè tha seo?	Pannalan fiodha. Obair-ghrèis throm chrochte gus searbhag a chumail a-mach.
Càite an suidheadh an rìgh no a' bhanrìgh? Carson a b' e seo an t-àite a b' fheàrr?	Aig ceann an talla, air an ùrlar far a bheil na cathraichean dùbailte. Blàth - dlùth ri taobh an teine. Deagh-laiste - ri taobh nan uinneagan.
Bha an luchd-rìoghail glè dhèidheil air ceòl is dannsa. Coimhead mun talla ach an obraich thu a-mach càite am biodh an luchd-ciùil.	Galaraidh luchd-ciùil aig ceann thall an talla agus leitheadh-slighe air aon bhalla.
Chan e a h-uile rud san talla a tha aosta. Feuch an ainmich thu rudan nach biodh ann aig àm nan Stiùbhartach. Eil fhios agad dè chleachdadh iad an àite seo?	Gun solas dealain - coinnean neo crùisgeanan (faic mac-samhla nan cèirseachan-coinne). Gun teasraichean - teintean. Gun innealraidh dealain ciùil - ceòl beò. Gun rampa no bacadh no inneal-mùchaidh-smàlaidh.
Bha bhith ag ath-thogail an talla na chuideachadh d' Alba Aosmhor ann a bhith ag ionnsachadh mu dhòighean togail sna seann làithean. Seall air an talla 's faic cia mheud diofar obair a bhiodh a dhìth gus talla mar seo a thogail.	<ul style="list-style-type: none"> • Coilltearan is sàbhadairean a ghearradh fiodh; • saoir a thogadh am mullach, 's a chuireadh na pannalan ann 's a dhèanadh an àirneis; • clachairean a ghearradh 's a chumadh na clachan; • luchd-togail bhallachan; • plàstairean a chòmhdhaicheadh na ballachan; • gloineadairean a chuireadh na h-uinneagan ann; • daoine a dh'fhigheadh aodach is a chuireadh cùirtearan air dòigh 's mar sin; • neach a chumadh meatailte gu cèirseachain-coinne; • plumairean a thogadh drèan is gutair; • peantair no 'hàrlair' a dhèanadh maise a-staigh 's a-muigh.

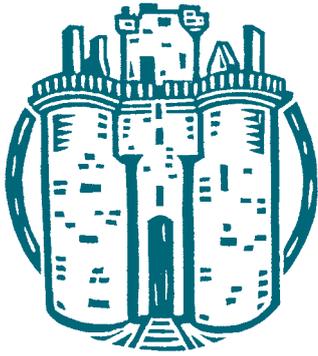
Fàg an Talla Mòr tron doras a-muigh aig a' cheann eile, a tha gad thoirt a-mach don Chlobhsa a-Staigh. Air balla an togalaich mu choinneamh an Talla Mhòir chì thu clàr-cuimhne Sèiste 1304.

Tha ar turas crìochnaichte nis. Ma tha ùine agad, is dòcha gun còrd na h-àiteachan a leanas ri sgoilearan:

- 8 Caibeal Rìoghail
- 10 Lùchairt - fo ùrachadh an-dràsta ach tha cuid dhith fosgailte
- Na mùir aig ceann an Iar-thuath den chaisteal (lean na soidhnichean gu Gàrradh Dhubhghlais)

Agus tu a' fàgail a' chaisteil, thoir air na sgoilearan meòrachadh air na dh'ionnsaich iad:

- Dè fhuair sinn a-mach mu chudromachd Caisteal Shruighlea ri linn Cogaidhean na Saorsa?
- Dè fhuair sinn a-mach mu dhìon Caisteal Shruighlea?

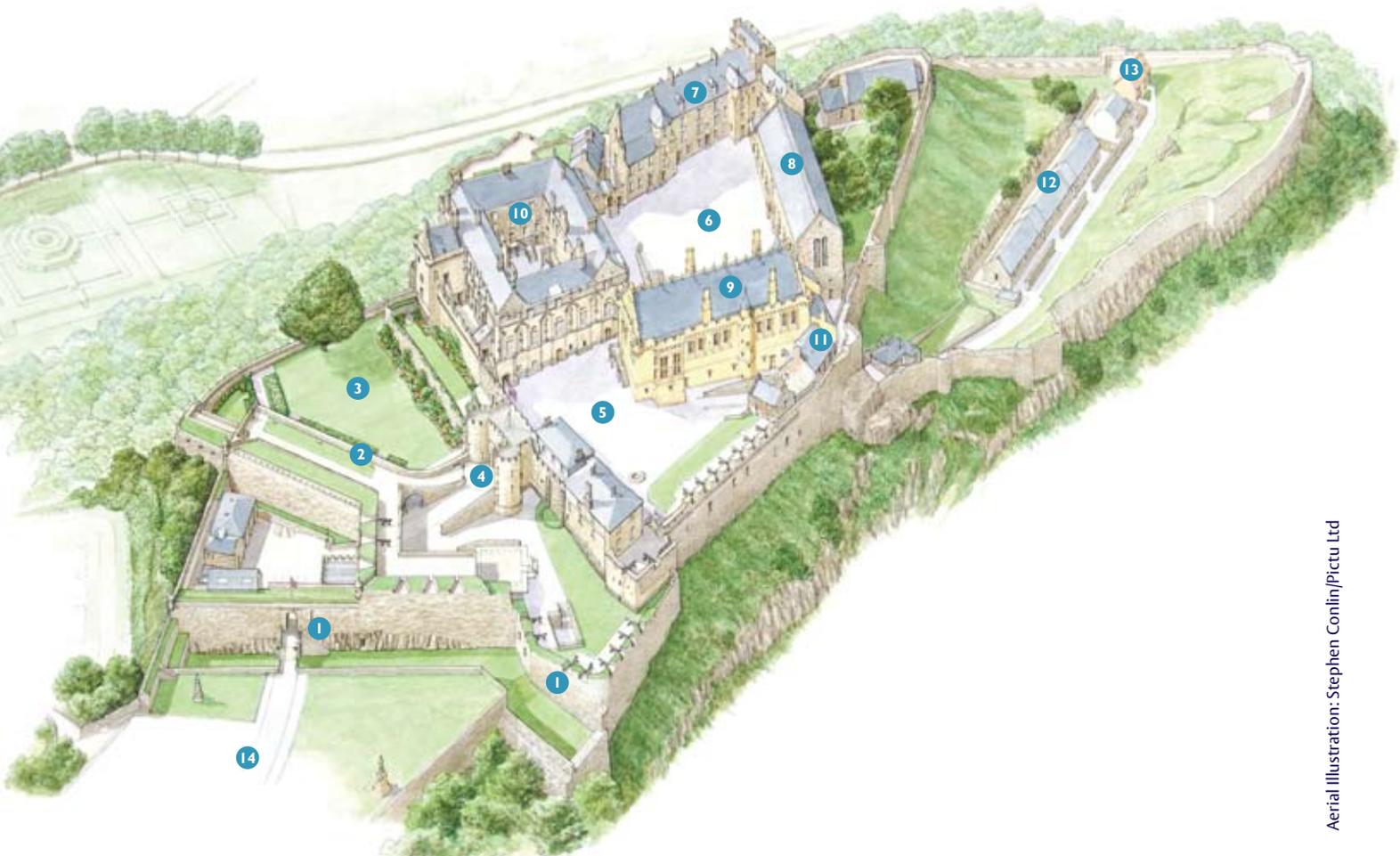

Turas 3: Màiri Banrigh nan Albannach agus an Teaghlach Stiùbhartach

Tha an turas-sa a' dìreadh air a' chaisteal mar ionad-còmhnaidh rìoghail, agus togaidh e aire air mar a bha rìghrean is banrighen beò ann an Alba san 16mh linn.

Slighe an turais:

- Suidheachadh 1: Àile 14
- Suidheachadh 2: Gàrraidhean a' Bhobhlaidh 3
- Suidheachadh 3: Obair-thoiseach 4
- Suidheachadh 4: Clobhsa a-Muigh 5
- Suidheachadh 5: Clobhsa a-Staigh 6
- Suidheachadh 6: Lùchairt 10
- Suidheachadh 7: Caibeal Rìoghail 8
- Suidheachadh 8: Talla Mòr 9
- Suidheachadh 9: Cidsinean Mòra 11
- Suidheachadh 10: Ionad-tapastraidh 13

Reproduced by permission of the Blairs Museum Trust

Reproduced by kind permission of the National Trust for Scotland

*Clì: Màiri Bannrigh nan Albannach agus i òg
Bàrr: A pàrantan, Seumas V is Màiri à Guise
Suas: Dhà de mhac-samhlaidhean 'Cinn Shruighlea' na lùchairt*

Cùl-fhiosrachadh an turais seo

Bha dlùth-bhaint aig Caisteal Shruighlea ri teaghlaidhean rìoghail na h-Alba fad trì linn - o thoiseach nan 1300an gu Aonadh nan Crùn an toiseach nan 1600an. Seo far an deach rìghrean Albannach a thogail, a bhaisteadh agus a chrùnadh, far an robh iad ri fèistean, riaghladh is socrachd. B' e an caisteal an dachaigh.

B' ann ri linn nan Stiùbhartach a thòisich an caisteal mar a chì sinn an-diugh e a' gabhail cruth. An 1496 thòisich Seumas IV air obair-thogail mhòr. 'S e a chuir e ris ach an Talla Mòr agus an sreath de thùir is de bhallachan dìon aig ceann a deas a' chaisteil.

Lean a mhac, Seumas V, ris an ath-ùrachadh seo. B' e an rud a bu mhotha ach togail na Lùchairt ùir, a thòisich an 1537. Bha dhithis bhean às an Fhraing 's bha e airson lùchairt a thogail a bhiodh mar gum biodh co-ionnan ris na châteaux a tharraing aire sa Fhraing. Tha na ballachan a-muigh sàr-mhaisichte le ìomhaighean, agus taobh a-staigh chuireadh ris an Lùchairt le obair-ghrèis is obair-shnaighte, nam measg mullach a-staigh a sheallas ìomhaighean snaighte de dh'urracha mòra cùirt nan Stiùbhartach - 'Cinn Shruighlea'.

Chaochail Seumas V mun deach crìoch a chur air a Lùchairt. Air dha caochladh an 1543, chrùnadh a nighean òg Màiri air làrach a' chaibeil a chì sinn an-diugh. Chaith i bliadhnaichean a leanabais san Lùchairt ùr mhòrail mun deach a cur don Fhraing airson a sàbhailteachd fhèin. Air dhi tilleadh a dh'Alba mar a' bhanrigh an 1561, thagh Màiri Lùchairt na Croise Naoimh (Holyrood) an Dùn Èideann mar a prìomh dhachaigh.

Gidheadh, chaith a mac, a bhiodh mar Seumas VI is I, a chiad bhliadhnaichean aig Shruighlea. Chaidh a bhaisteadh an seo le mòr-chùis, nuair a las taisbeanadh de dh'obair rocaidean is eile an speur airson a' chiad uair riamh ann an Alba. An dèidh a chrùnaidh, chuir Seumas VI obair mhòr togail air chois cuideachd, gu h-àraid ath-thogail a' Chaibeil Rìoghail, ciad eaglais ùr Phròstanach na h-Alba, far an deach a mhac Eanraig a bhaisteadh an 1594. An dèidh Aonadh nan Crùn an 1603, dh'fhàg Seumas Alba 's cha do thill e a-riamh ach mar neach-tadhail.

O 1685, bha an caisteal na ionad-airm oifigeil seach na lùchairt rìoghail, a' toirt gu crìch còig linn de luchd-còmhnaidh rìoghail innte. Mu thoiseach na 18mh linn, bu deimhinn gur daingean nach robh dileas do na Stiùbhartach idir i oir dh'fhàs i mar ionad-feachd an aghaidh nan Seumasach.

Ìomhaigh de Raibeart Brus
air an Àile

Suidheachadh 1:Àile 14

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Ciod e Caisteal Shruighlea? Do theaghlach cudromach Albannach b' e an dachaigh. Thog teaghlach rìoghail nan Stiùbhartach a' chuid is motha den chaisteal agus chleachd iad e mar thè de na lùchairtean rìoghail aca.
- Sna làithean sin rinn luchd-rìoghail tòrr imrich. Bha dachaighean rìoghail eile aca - mar eisimpleir Caisteal Dhùn Èideann, Lùchairtean Ghleann luchd, Dhùn Phàrlain is Fhaclainn. An do thadhail thu aon dhiubh seo?
- Bha caisteal an seo fad mu 1,000 bliadhna is dòcha. Ach thogadh a' chuid is motha de na chì sinn a-nis mu 500 bliadhna air ais air neo nas lugha na sin.
- Chuir Rìgh Seumas IV toiseachd ris an obair mhòr togail 's leanadh seo le a mhac, Seumas V. Chrùnadh a nighean Màiri an seo agus b' ise Màiri Banrigh nan Albannach gun i gann is bliadhna dh'aois. Bhaisteadh a mac, Seumas VI, an seo mar a mhac-san, Eanraig. Ma choimheadas tu gu faiceallach agus sinn a' dol a-steach, chì thu ciad litrichean ainm a' cheannaire mu dheireadh de na Stiùbhartaich, a' Bhanrigh Anna, snaighthe sa chloich os cionn an dorais (AR= Anna Regina).
- An-diugh nì sinn rannsachadh air caisteal agus air lùchairt rìoghail Shruighlea ach am faigh sinn tuilleadh a-mach mu mar a bha na Stiùbhartaich rìoghail beò. Cuideachd gheibh sinn beagan a-mach mu na sgalagan a bha ag obair air an son 's a rinn e comasach dhaibh fuireach an seo.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seall mun cuairt ort. An dùil carson an e seo àite math do chaisteal?	Àrd air creig - dìon math. Chì thu nàmhaid a' tighinn aig astar mòr. Dlùth ri abhainn - math gu còmhdhail.
Ged a bha caisteal an seo fad ùine mhòir, tha a' chuid is motha de na chì sinn nas lugha na 500 bliadhna dh'aois. An dùil carson a tha cho beag air fhàgail de na caistealan a bha an seo roimhe?	Dèanta de dh'fhiodh a ghrod. Sgriosta ri linn sabaid.
An dùil carson a bha tuilleadh is aon dachaigh rìoghail aig na Stiùbhartaich?	Airson 'an aodainn a nochdadh' ann an diofar sgìrean den rìoghachd.

ROBH FHIOS AGAD?

Bha an caisteal fòs glè fhuar a dh'aindeoin gach tapastraidh is teine. Nuair a dh'fhuirich Màiri Banrigh nan Albannach an seo le a bèibidh Seumas ann an 1567, sgrìobh i gun robh an caisteal 'tais is fuar' agus dragh oirre eagal 's gun tigeadh an 'lòinidh' air Seumas.

Gabh tron gheata. Feuch am faic sgoilearan na litrichean AR - Anna Regina (a' Bhanrigh Anna ann an Laideann) - 's iad a' dol tron gheata. B' i a' Bhanrigh Anna an neach-rìoghail Stiùbhartach mu dheireadh ann am Breatainn.

Agus tu a' tighinn tron bhogha, gabh air chli fo bhogha-cloiche eile gus dol a-steach gu gàrradh.

Air chli agus tu a' dol tron gheata tha taisbeanadh ro-ràdh mu Chaisteal Shruighlea, far a bheil bhideo ghoirid agus taisbeanaidhean a dh'fhaodadh a bhith mar ùidh.

An Obair-Thoiseach o
Ghàrraidhean a' Bhobhlaidh

Suidheachadh 2:Gàrraidhean a' Bhobhlaidh 3

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Chleachdadh an gàrradh seo uair le oifigearan Banrigh Anna mar raon bobhlaidh 's iad air an socair. Ron sin is dòcha gun do chuir na Stiùbhartaich feum air a' ghàrradh mar àite-tàimh is tlachd.
- Ma sheallas tu thar a' bhalla, tha deagh shealladh tarsainn an talmhainn mun cuairt Shruighlea. Ri latha nan Stiùbhartaich 's e coille a bhiodh ann an tòrr den talamh seo. Bu tric a bha Màiri Banrigh nan Albannach agus feadhainn eile den teaghlach rìoghail ri sealg an fhèidh is ainmhidhean eile ann, agus b' i seo tè de chiad Phàircean Rìoghail na h-Alba. Thugadh eòin is ainmhidhean a-steach a dh'aona ghnothach gus na coilltean a chumail lionta leotha.
- Faodar cuideachd coimhead sìos air pàtranan neònach san fheur. Seo fuigheall ghàrraidhean foirmeil. Theirear Snaidhm an Rìgh ris a-nis. Bhiodh seo na àite taitneach far am faodadh na Stiùbhartaich coiseachd air an socair. Bha ùidh mhòr aig seanair Màiri, Seumas IV, ann an gàirnealachd agus chruinnich e sìol, lusan is craobhan. Tha fhios gun deach an cur san talamh an seo.
- Bhiodh gàrraidhean glasraich is raointean meas mun cuairt a' chaisteil, agus b' ann às na gàrraidhean seo a thigeadh a' chuid bu mhotha de bhiadh nan cidsinean.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Seall sìos air na pàtranan air Snaidhm an Rìgh. Chan eil ann an-diugh ach feur. Dè coltas a bhiodh air aig an àm ud?	Craobhan is callaidean air na cadhanan, flùir a' fàs eadarra.
Seall mun ghàrradh. An lorg thu buill cruinn cloiche mar mhaise bàrr a' bhalla? An dùil dè bh' annta seo uair?	Buill a thilgeadh air a' chaisteal 's e fo shèist, is dòcha an 1304.

Fàg an gàrradh air an aon t-slighe, gabh air chli 's seas ri aghaidh a' phrìomh gheata.

Na tha air fhàgail de na gàrraidhean foirmeile fon chaisteal, air a bheil Snaidhm an Rìgh.

An Obair-Thoiseach, leis an Talla Mhòr ri fhaicinn thairis oirre

Suidheachadh 3: Obair-Thoiseach 4

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Theirear an **Obair-thoiseach** ris a' phàirt-sa den chaisteal. Ri linn an luchd-rìoghail Stiùbhartach b' e prìomh shlighe-steach a' chaisteil. Bha an taigh-geata a chì sinn a-nis mar phàirt de bhalla a shìn ceithir-thimcheall a' chaisteil. **Am faic thu am balla air gach taobh den taigh-geata?**
- Bhiodh na tùir air gach taobh den gheata a thrì uiread na b' àirde na tha iad a-nis, 's mullaichean biorach corranach orra. 'S dòcha gun robh na ballachan is na tùir peantaichte ann am bân-bhuidhe agus maisichte le òr is pàtranan ioma-dhathte.
- Mhilleadh na tùir 's na ballachan ri linn sèiste an 1651. **Am faic thu far an deach an càradh?** (seallaidh dath is cruth diofraichte far an deach ath-thogail a dhèanamh).

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Nam biodh tu a' tighinn don gheata seo, bhiodh geàrdan is fir-faire a' cumail sùil ort. An lorg thu trì àite far an seasadh iad?	Air na caisealachdan, sna tùir air gach taobh, ann an uinneagan os cionn nan geataichean aig an taobh.
Dè an fhianais a lorgas tu a sheallas gur dòcha gum biodh buill-airm aig na geàrdan seo?	Sliotain caola sna leth-thùir gus saighdean no gunnaichean a losgadh.
Nam biodh tu a' tadhail a' chaisteil fad air ais, ciamar a dh'fhairicheadh tu 's tu a' tighinn suas don gheata?	Dh'fhairicheadh tu meud gach togalach 's am maise. Dh'aithnicheadh tu gun robh cuideigin cudromach a' fuireach an seo.
Seas sa gheata. Seall suas. Am faic thu sliotan sa chloich os do chionn? An dùil carson a bha seo ann?	Seo far am biodh eirc-chòmhlà - geata meatailte - a' dol suas is sìos.
An dùil gum b' e seo an aon gheata a bha an seo?	Cha b' e - tha coltas geata eile ann le lùdagan meatailte, dìreach a-staigh.
Carson a bha tuilleadh is aon gheata ann?	Is dòcha gun robh an geata a-staigh dèanta de dh'fhiodh. Nan rachadh an caisteal na smàl bhiodh e fòs air a dhìon leis an eirc-chòmhlà mheatailte.
Am faic thu geata car coltach ris an eirc-chòmhlà am badeigin?	Sa gheata air chli.
An dùil carson a tha trì slighe-steach an seo?	Dhà do luchd-coiseachd, am fear is leithne do chairtean le bathair no do shaighdearan a' caismeachd. Thigeadh luchd-tadhail mòrail a-steach tron t-slighe leathann.

Gabh san tùr air dheas.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An dùil ciamar a chaidh an t-seòmar seo a chur gu feum? Ciamar a dh'inneas tu?	Seòmar nan geàrdan - sliotain tron rachadh saighdean a thilgeil.
Bha feum eile aige cuideachd. Lorg dà rud eile a dh'inneas... 's na dìochuimhnich coimhead sìos!	Bhiodh sloc-prìosain shìos - 's e a dh'inneas seo ach doras-dìomhair san talamh a thèid sìos, agus doras mòr le crann air.

Gabh tron gheata is a-steach don Chlobhsa a-Muigh.

An t-slighe-bhogha a tha a' ceangail a' Chlobhsa a-Muigh ris a' Chlobhsa a-Staigh thairis air

Suidheachadh 4: Clobhsa a-Muigh 5

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nis taobh a-staigh ballachan a' chaisteil. Ri linn nan Stiùbhartach bhiodh e trang an seo. Bhiodh eich san lios, geàrdan nan àite fhèin agus is dòcha sgalagan a' giùlain bìdh is bucais uisge. Bhiodh coin nan ruith mun cuairt agus fiù cearcan is dòcha. Bha an caisteal coltach ri baile beag taobh a-staigh a bhalla fhèin.
- Chì thu cuid de thogalaichean cudromach na lùchairt an seo. 'S e an togalach car buidhe mu do choinneamh an Talla Mòr. Thogadh e an toiseach na 1500an. Chaidh ath-ùrachadh o chionn ghoirid; thèid sinn ann a-rithist. Bheir e beachd dhut mu mar a bha an Obair- thoiseach.
- 'S e an togalach cloiche air chli an Lùchairt Rìoghail. Seo far am fuiricheadh Rìgh Seumas V, a dhàrna bhean Màiri à Guise is an nighean, Màiri Banrigh nan Albannach 's iad an seo - ged nach robh iad uile ann còmhla; chaochail Seumas, agus Màiri gun ach sia làithean a dh'aois. Bha Seumas V air a dhol don Fhraing mun do thog e an lùchairt agus chòrd na lùchairtean ann gu mòr ris. Dh'fhastaich e luchd-ciùird Frangach gus an lùchairt a thogail.
- Chaidh na canain a chì thu a chur ris fada an dèidh seo. Ri linn nan Stiùbhartach bhiodh gunnaichean mòra umha an seo gus an caisteal a dhìon.
- Thugadh Màiri a Shruighlea às Gleann Iucha air sgàth sàbhailteachd agus i na bèibidh. Thug Eanraig VIII, rìgh Shasainn, ionnsaigh air Alba an 1544 's e a' feuchainn ri toirt air na h-Albannaich Màiri a phòsadh ri mhac. Sa cheann thall chuireadh don Fhraing i chor 's gum biodh i na bu shàbhailte buileach.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
An lorg thu tobar san talamh? Carson a bhiodh an tobar ann?	Air dheas, dìreach ro na canain. Uisge airson òl is glanadh is còcaireachd.
Carson a bha e cudromach tobar a bhith taobh a-staigh ballachan a' chaisteil?	Gun fhios nach biodhte a' cuartachadh a' chaisteil is nach cuirteadh e fo ionnsaigh.
Seall air balla-deiridh na lùchairt. Dè na h-ìomhaighean is a' mhaise a chì thu?	Ainmhidhean. Cinn ainglean mun bhàrr. Flùrain. Ìomhaighean fìor-shaoraichte de dhaoine.

Agus tu a' tilleadh tron Chlobhsa a-Muigh faodaidh tu taisbeanadh a thadhail fon Lùchairt air a bheil Ealain is Ceàrdan. An seo gheibh thu a-mach mu chuid den luchd-ciùird sgileil a bha ag obair airson an luchd-rìoghail Stiùbhartach.

ROBH FHIOS AGAD?

An ciad uair a thadhail Màiri Banrigh nan Albannach Caisteal Shruighlea mar inbheach, b' ann air èiginn a theich i beò nuair a chaidh cùirtearan a seòmar-leapa nan teine!

Ceòladair sgeadaichte ann an aodach na 1500an

Taisbeanadh Ealain is Ceàrdan

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Bha mòran sgalagan aig an luchd-rìoghail Stiùbhartach gus coimhead às an dèidh 's an cumail cofhurtail. Ann an caisteal mòr dh'fhaodadh còrr is ceud sgalag a bhith ann! Shiubhail cuid de na sgalagan pearsanta leotha. Bha cuid eile stèidhichte sa chaisteal gus a h-uile rud a chumail ceart fa chomhair an ath thadhail.
- Bha na sgalagan fo stiùir cheathrar ceannaire: bha an **Neach-Glèidhidh** os cionn tèarainteachd, am **Marasgal** os cionn còmh dhail is conaltraidh, an **Stiùbhard** os cionn nan sgalagan uile agus an **Sagart/Ministear** os cionn chùisean spioradail agus sgrìobhadh litrichean 's clàraidhean a' chaisteil.
- Cho math ris na sgalagan sa chaisteal, dh'fhastaich na Stiùbhartaich luchd-ciùird sgileil a rèir feuma. An seo gheibh thu beagan a-mach mun obair a rinn iad. Agus tu a' coimhead mun cuairt, meòraich na ceistean seo:

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dhìth
Dè seòrsa luchd-ciùird a dh'fhastaich na Stiùbhartaich?	Luchd-ciùil, tàillearan, obraichean-fiodha, peantairean, mearaichean.
Dè an obair nam measg seo a chòrdadh riut agus carson?	Freagairtean nan sgoilearan fhèin.
Ciamar a tha fhios againn mun luchd-ciùird seo an-diugh – dè an fhianais a tha air fhàgail den obair a dh'innseas dhuinn?	Cunntasan sgrìobhte - mar eisimpleir, liostaichean tuarastail. Mairidh cuid den obair - mar eisimpleir, pìosan snaighte fiodha sa mhullach a-staigh.

An dèidh an taisbeanadh fhaicinn, thig a-mach don chlobhsa a-rithist is gabh air chli don Chlobhsa a-Staigh, fo dhrochaid cloiche eadar an Lùchairt 's an Talla Mòr.

Cleasaiche sgeadaichte an aodach mearaiche, aig an robh an obair chudromach muinntir na cùirte a chumail toilichte!

Thathar a' dèanamh ath-ùrachadh mòr air an Lùchairt ach tha cuid dhith fosgailte don luchd-tadhail

ROBH FHIOS AGAD?

O thùs bha Seòmar Làthaireachd an Rìgh maisichte le mullach-a-staigh snaighte fiodha. Air seo bha 38 cearcall snaighte fiodha, coltach ri buinn, 's aodann no ceann snaighte air gach fear aca. Cuid dhiubh seo b' iad daoine cudromach na cùirte, cuid eile sgeul aosta no cuideigin on Bhìoball. Chìthear cuid den obair-shnaighte seo an-diugh ann an Taigh-Tasgaidh na h-Alba an Dùn Èideann.

Suidheachadh 5 is 6: Clobhsa a-Staigh 6 is Lùchairt 7

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Theirear an Clobhsa a-Staigh ri seo. Mar coinneamh tha an Caibeal Rìoghail. Air dheas tha an Talla Mòr. Air chli chì thu Seann-Togalach an Rìgh. B' iad seo na togalaichean a thog Seumas IV, seanair Màiri Banrigh nan Albannach. Tha e soilleir nach bu leòr seo do Sheumas V oir thog e an Lùchairt Rìoghail air ar cùl.

Spreagadh an Luchd-Teagais	Freagairtean a tha a dhìth
Seall air an dà lùchairt rìoghail: Seann-Togalach an Rìgh agus an Lùchairt. Dè tha diofraichte?	Meud diofraichte. Cumadh eile na cloiche. Tha an Lùchairt tòrr nas maisichte is nas mòraile.
Cuir aghaidh ris an Lùchairt. Tha Rìgh Seumas V air aon de na h-ìomhaighean. An obraich thu a-mach dè an tè dhiubh? Bha Seumas airson dèanamh cinnteach gum biodh fhios aig a h-uile duine gur esan a thog an lùchairt 's mar sin chuir e ciad litrichean ainme air a' bhalla - ann an Laideann. Tòisichidh an Laideann air Seumas leis an litir 'I'. An lorg thu iad?	An ìomhaigh air chli. Seallaidh seo Seumas ann an aodach cumanta ach tha leòmhan a' cumail crùn os a chionn. I 5 - a' ciallachadh Iacobus V ('Seumas V') - snaighte os cionn nan uinneagan.
Thogadh an Lùchairt mun cuairt ceàrnag a-staigh air a bheil Garaidh nan Leòmhan. Canar gur cumadh leòmhan ann seo. An dùil carson a chumadh iad leòmhan? Càite eile am faic thu leòmhan ann seo?	Samhla rìgh is neirt. B' iadsan na rìghrean 's bha iad a' bòstail! Ris a' bhalla os cionn nan ìomhaighean. Air mullach an Talla Mhòir.
An dùil dè seòrsa fianaise a tha luchd-togail is -eachdraidh a' cleachdadh 's iad a' feuchainn ris an Lùchairt ath-thogail? Ciamar a gheibh iad a-mach cò ris a bha i coltach?	Cunntasan sgrìobhte mun lùchairt o 500 bliadhna air ais. Ag obrachadh a-mach dè coltas a dh' fhaodadh a bhith oirre o rian obair-togail eile. Le bhith ga coimeas a rèir fiosrachaidh mu lùchairtean eile na linne sin.

Taobh a-Staigh na Lùchairt

Nòta don luchd-teagais: atharrachaidh cùisean san Lùchairt a rèir obair an diofar àiteachan. Uaireannan cha bhi cothrom faighinn a-steach; 's air amannan is dòcha gum bi an Lùchairt dùinte buileach.

- Tha Alba Aosmhor ag ath-ùrachadh na Lùchairt. Thathar a' feuchainn ri fàgail mar a bha i 500 bliadhna air ais. Aig àm nan Stiùbhartach bhiodh i glè shòghail. B' i is dòcha an taigh bu mhòraile ann an Alba. Bhiodh pannalan fiodha air na ballachan. Bhiodh àirneis àlainn snaighte innte. Air an ùrlar bhiodh luachair no rugan le fàileadh milis no bhiodh na seòmraichean laiste agus air am blàthachadh le teintean mòra is crùisgeanan drithlinneach coinne.
- Ann an cuid de sheòmraichean bhiodh obair-ghrèis àlainn air na ballachan mar mhaise agus airson an seòmar a chumail blàth. An dèidh seo chì sinn luchd-ciùird a' fighe thapastraidhean mar an fheadhainn a bhiodh an seo.

Gabh tarsainn a' Chlobhsa a-Staigh is seas ri doras a' Chaibeil.

Taobh a-staigh a' Chaibeil Rìoghail, maisichte ann an 1628

Suidheachadh 7:Caibeal Rìoghail 8

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Bha an caibeal prìobhaideach fhèin aig an luchd-rìoghail Stiùbhartach an Caisteal Shruighlea. Chaidh Màiri Banrigh nan Albannach a chrùnadh an seo 's i na naoidhean. Bhaisteadh a mac Seumas an seo ann an amar-baistidh òr a thug Banrigh Ealasaid Shasainn mar thìodhlac dhaibh.
- Nuair a rug Seumas VI 's a bhean Anna às an Danmhairc am mac Eanraig, bha Seumas ag iarraidh baisteadh mòr spaideil. Dh'òrdaich e luchd-togail na lùchairt an caibeal ath-thogail gu tur. Chaidh seo a dhèanamh eadar Gearran is Lùnastal, ann an deagh àm baisteadh mòrail a chur air dòigh.
- Gheàrradh is chumadh clachan a' chaibeil le luchd-togail sgìleil air an robh clachairean. Chaidh am pàigheadh a rèir cia mheud clach a gheàrr iad. Bha rian àraid aig gach clachair, coltach ri ainm sgrìobhte. Shnaigh iad an rian fhèin sa chloich chor is gum faigheadh iad an tuarastail ceart.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagaritean a tha a dhìth
Seall os cionn an dorais a-muigh. An lorg thu ceann-bliadhna?	1594
An dùil dè ceann-bliadhna a th' ann?	An ceann-latha air an deach an caibeal ath-thogail do bhaisteadh Eanraig.
Seall air taobh clì na ciad uinneige air taobh clì an dorais, mu 8 clachan suas. An lorg thu rian a' chlachaire?	Crois le loidhne air a bàrr, coltach ri bòrd cuirme bìdh.
Am faic thu riantan eile air chumadh eadar-dhealaichte?	Co-dhiù aon rian eile ri lorg.
Bidh loidhnichean chlachairean daonnan dìreach - an dùil carson?	Nas fhasa a shnaigheadh.

Gabh a-steach don Chaibeal Rìoghail.

Slighe-steach a' Chaibeil Rìoghail

ROBH FHIOS AGAD?

An 1560 dh'atharraich creideamh oifigeil na h-Alba o Chaitligeach gu Pròstanach. Ach bha cead aig Màiri Banrigh nan Albannach leantail oirre na Caitligeach, fhad 's a rinn i adhradh gu prìobhaideach. Nuair a fhuair a leth-bhràthair Pròstanach Seumas a-mach bha e cho mòr air bhoil gun tug e ionnsaigh air an sagart aig Caisteal Shruighlea!

Am measg maiseachadh 1628 den Chaibeal Rìoghail tha am pannal seo a sheallas Urram na h-Alba is ciad litrichean ainm Theàrlach I, a bha a' riaghladh aig an àm sin.

- Ri linn nan Stiùbhartach, bhiodh an caibeal glè dhiofraichte. Bhiodh e na bu duirche, laiste le coinnean is dòcha. Bhiodh altair san aon àite sa bheil i an-diugh ach cuideachd bhiodh beingidhean ann do dhaoine. 'S e an caibeal a ch'inn an-diugh an ciad eaglais Phròstanach a thogadh a dh'aona ghnòthach ann an Alba.
- Thadhail dàrna mac Sheumais VI, Rìgh Teàrlach I, an caisteal an 1633. Chaidh taobh a-staigh a' chaibeil a mhaiseachadh air a shon. Ch'inn thu na dealbhan peantachtaiche mu bhàrr ballachan a' chaibeil.
- Tha taisbeanadh de chinn snaighte fiodha ann. Thàinig iad on Lùchairt. Bhiodh tòrr dhiubh suidhichte ann am mullach a-staigh na Lùchairt. Tha 33 air fhàgail an-diugh.
- Seall air na tapastraidhean. Seo leath-bhreacan an latha an-diugh den fheadhainn mheadhan-aoiseach. Nì iad atharrais air sgeul sealg aon-adharcaich.

Spreagadh an Luchd-Teagaisg	Freagairtean a tha a dh'fhàgail
Seall air a' bhalla mu choinneamh na h-altarach. Dè ch'inn thu?	Dealbh de dh'uinneag fhosgailte, le tòrr maise mun cuairt air.
An dùil carson a rinn am peantair uinneag?	'S dòcha gun toir e chreids gu bheil tuilleadh solais a-staigh.
Seall gu h-àrd. An lorg thu na ciad litrichean C R is an àireamh 1? An dùil dè is ciall dhaibh?	C = Carolus = Laideann air Teàrlach R = Rex = Laideann air Rìgh 1 = I CR1 = Rìgh Teàrlach I
Seall air na tapastraidhean. Dè an ìre den t-sealg a sheallas iad?	Smaointean nan sgoilearan - tha na tapastraidhean eadar-dhealaichte o chèile.
Seall air na cèisichean le dà chearcall snaighte orra. Dè ch'inn thu? 'S e beachd luchd-eachdraidh gun robh am boireannach sgeadaichte gus pàirt a ghabhail ann an dealbh-cluiche.	Obair-shnaigheadh de dh'fhear le feusag is boireannach sgeadaichte gu grinn.

Fàg an caibeal is gabh air dheas. Tionndaidh gu deas a-rithist a dhol a-steach gu Gàrraidhean Dhubhghlais.

Gàrraidhean Dhubhghlais

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Tha an gàrradh ciùin a-nis, ach an 1452 mhòrt sinn-sinn-seanair Màiri, Seumas II, fear de na nàimhdean aige faisg air seo. Fhuair Uilleam, 8mh Iarla Dhubhghlais, cuireadh tighinn don chaisteal gus bruidhinn gu sònraichte mu ciamar a dh'fhaodadh e fhèin 's an rìgh cùisean eadarra a rèiteach. Bha amharas air mu thighinn ann, ach gheall an rìgh gum biodh e sàbhailte. 'S iad a' bruidhinn, geta, dh'èirich droch nàdar Sheumais is mhòrt e an t-iarla.

Faodar dol air na ballachan 's sealltainn mun cuairt. Gheibhear deagh shealladh às seo agus fìor-thuigse air sàr-shuidheachadh Caisteal Shruighlea.

'S dòcha gum bi ùidh aig sgoilearan faicinn gun do shnaigh a' Bhanrigh Bhictòria is a sliochd ciad litrichean an ainmean air bàrr a' bhalla - ach an smaoinich sgoilearan gun robh còir aca seo a dhèanamh?

An dèidh seo, till don Chlobhsa a-Staigh 's don Talla Mhòr, tron t-slighe-steach faisg air a' Chaibeal Rìoghail.

ROBH FHIOS AGAD?

Nuair a bhaisteadh Seumas, mac Màiri Banrigh nan Albannach, mhair a' chùis fad làithean. Bha obair-rocaid ann - an ciad uair a chunnacas a leithid ann an Alba - agus tùrnaid meadhan-aoiseach mas-fhìor. 'S beag iongnadh gun robh aig Màiri airgead fhaighinn air iasaid o luchd-marsanta Dhùn Èideann gus a h-uile rud a phàigheadh!

Taobh a-staigh an Talla Mhòir leis a' mhullach-a-staigh air stoidhle òrd-saile

Suidheachadh 8: Talla Mòr 9

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Seo Talla Mòr Caisteal Shruighlea. Chaidh ath-chruthachadh gu mar is dòcha a bha e sna 1500an.
- Bha talla 's gach caisteal - ach b' e seo am fear bu mhotha a thogadh riamh an Alba. Thogadh e gu fèistean, ceilearadh is coinneamhan oifigeil cudromach mar chruinneachaidhean na Pàrlamaid no baistidhean rìoghail.
- Cheilearich Màiri Banrigh nan Albannach breith a mic, Seumas, an seo. Mhair seo trì làithean 's bha mar phàirt dheth an ciad taisbeanadh de dh'obair-rocaid ann an Alba. Nuair a bhaisteadh Eanraig, mac Sheumais, chaidh e na b' fhaide. Mar phàirt den chùis bha taisbeanadh anabarrach an seo san talla mhòr, agus am measg a h-uile rud, bàta mòr air a shlaodadh a-steach a bha loma làn èisg. Nach b' iad na Stiùbhartaich luchd na cuirme!
- An dèidh do na Stiùbhartaich Alba fhàgail, chaidh an talla à feum. B' e ionad-còmhnaidh shaighdearan a bha stèidhichte sa chaisteal. Roinneadh an talla na thrì làr 's bha tòrr bhallachan a-staigh ann cuideachd. An dèidh do na saighdearan an caisteal fhàgail mu dheireadh 1964, chuir Alba Aosmhor mu dheidhinn an Talla Mòr ath-thogail. Thòisich iad aig deireadh nan 1960an ach cha deach an talla fhosgladh leis a' Bhanrigh gu 1999.
- Obair mhòr mhòr b' e am mullach ath-thogail san aon stoidhle bh' ann. 'S e a chanar ris ach mullach òrd-saile. Chleachd sàr luchd-obrach fiodha 400 craobh darach agus am mullach a thogail - mullach aig a bheil 1,300 sail. Chan eil an cuid acfhainn air atharrachadh o na meadhan-aoisean - ach tha an dòighean-obrach. Thogadh am mullach gun aon tarraig. An àite sin, tha na sailean glaiste ri chèile mar mhìrean-measgaichte, le còrr is 3,000 bioran gan cumail nan àite.
- Chaidh na ballachan a-muigh ath-pheantadh ann an dath ris an canar 'Òr an Rìgh'. Canaidh luchd-eachdraidh gum biodh gach togalach sa chaisteal peantichte san dath seo.

An Talla Mòr, a chaidh a chrìochnachadh an toiseach na 1500an is ath-ùrachadh sna 1990an.

<i>Spreagadh an Luchd-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean a tha a dhìth</i>
<p>Seall mun cuairt ort. Cia mheud teallach a lorgas tu?</p> <p>Dè feum a chuireadh orra?</p> <p>Seall air an teallach mhòr aig ceann an talla. Cia mheud pìos fiodha a bhiodh a dhìth ort gu teine an seo?</p>	<p>Blàths an t-seòmair agus solas.</p> <p>Àireamh chraobh!</p>
<p>Tha dà rud eile san talla a chum blàth e sna seann làithean seach na teintean. Dè tha seo?</p>	<p>Pannalan fiodha.</p> <p>Obair-ghrèis throm chrochte gus searbhag a chumail a-mach.</p>
<p>Càite an suidheadh an rìgh no a' bhanrigh?</p> <p>Carson a b' e seo an t-àite a b' fheàrr?</p> <p>Is dòcha gun robh gloine dhathte àlainn air na h-uinneagan. Ciamar a choimheadadh an rìgh 's a' bhanrigh 's a' ghrian a' deàrsadh tromhpa seo?</p>	<p>Aig ceann an talla, air àrd-ùrlar, far a bheil na cathraichean dùbailte.</p> <p>Blàth - dlùth ri taobh an teine.</p> <p>Deagh-laiste - ri taobh nan uinneagan.</p> <p>Laiste ann an dathan àlainn - mar dhiathan!</p>
<p>Bha na Stiùbhartaich glè dhèidheil air ceòl is dannsa. Coimhead mun talla ach an obraich thu a-mach càite am biodh an luchd-ciùil.</p>	<p>Galaraidh luchd-ciùil aig ceann thall an talla agus leth-shlighe air aon bhalla.</p>
<p>Chan e a h-uile rud san talla a tha aosta. Feuch an ainmich thu rudan nach biodh ann aig àm nan Stiùbhartaich.</p> <p>Eil fhios agad dè chleachdadh iad an àite nan rudan seo?</p>	<p>Gun solas dealain - coinnlean neo crùisgeanan (faic mac-samhla nan cèirseachan-coinnle).</p> <p>Gun teasraichean - teintean.</p> <p>Gun innealraidh dealain ciùil – ceòl beò.</p> <p>Gun rampa no bacadh no inneal-mùchaidh-smàlaidh.</p>
<p>Bha bhith ag ath-thogail an talla na chuideachadh d' Alba Aosmhor ann a bhith ag ionnsachadh mu dhòighean togail sna seann làithean.</p> <p>Seall air an talla 's faic cia mheud diofar obair a bhiodh a dhìth gus talla mar seo a thogail.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Coilltearan is sàbhadairean a ghearradh fiodh; • saoir a thogadh am mullach, 's a chuireadh na pannalan ann 's a dhèanadh an àirneis; • clachairean a ghearradh 's a chumadh na clachan; • luchd-togail bhallachan; • plàstairean a chòmhdhaicheadh na ballachan; • gloineadairean a chuireadh na h-uinneagan ann; • daoine a dh'fhigheadh aodach is a chuireadh cùirtearan air dòigh 's mar sin; • neach a chumadh meatailte gu cèirseachain- coinnle; • plumairean a thogadh drèan is gutair; • peantair no 'hàrlair' a dhèanadh maise a-staigh 's a-muigh.

Fàg an Talla Mòr tron doras aig ceann a' bhùird den talla. Lean na soidhnichean tarsainn a' chlobhsa a-muigh dlùth ris na Cidsinean Mòra.

Taobh a-staigh nan Cidsinean Mòra ath-chruthaichte

Suidheachadh 9: Cidsinean Mòra

Tha bhideo sna Cidsinean Mòra an toiseach mu dheidhinn bìdh is còcaireachd sna meadhan-aoisean. Cum ort an uairsin gu prìomh-àrainn a' chidsin.

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- An seo chì thu is dòcha mar a bha cidsinean na lùchairt. Seo far an deach biadh a dheasachadh airson an luchd-rìoghail Stiùbhartach 's an aoighean cudromach.
- Feumaidh tu na cidsinean a thoirt beò nad mhac-meanmainn. Smaoinich mun fhuaim, mu na fàilidhean is mun teas a' tighinn o na teintean.
- Tha ceithir pàirt sa chidsin: àrainn a' chòcaireachd 's an deasachaidh, an taigh fuine, agus àite airson biadh a tha deiseil. Agus tu a' dol mun cuairt, feuch an obraich thu a-mach càite bheil thu.
- Agus tu a' coimhead mun cuairt, meòraich na ceistean seo. Nuair a thig thu a-mach, faodamaid an deasbad còmhla.

Teacher prompts	Desired pupil responses
Dè am biadh a chì thu a tha mar am biadh a th' againn an-diugh?	Mar an ceudna: meas, glasraich; feòil, biadh-mara, aran, uighean. Eadar-dhealaichte: chan ith mòran dhaoine ealaichean, coineanaich, peucagan no eòin bheaga an-diugh.
Dè tha gu tur eadar-dhealaichte? Dh'fhàsadh a' chuid is motha den bhiadh an seo ann an Alba. Bha cuid o thall thairis. Dè chì thu an seo a dh'fhàsadh gu h-ionadail?	A' chuid is motha den bhiadh sna cidsinean.
An lorg thu rud sam bith a thàinig à dùthaich eile is dòcha?	Biadh o thall thairis: measan (m.e. figisean, pèitseagan).
Ciamar a tha an cidsin seo mar an ceudna ri cidsin an latha an-diugh? Ciamar a tha e diofraichte?	Mar an ceudna: bùird gu deasachadh bìdh; àite còcaireachd; tòrr sgeinnean geura. Diofraichte: gun uisge ruith, coinnlean seach solas dealain, gun chiste-reòthadh.
Cia mheud diofar obair a chì thu a' dol air adhart sna cidsinean seo?	Glanadh, còcaireachd air teine, giùlain bìdh, lunnadh pastraidh, frithealadh bìdh, bualadh spìosraidhean, rùsgadh càil, fuine is mar sin.
Bheil cuid gan dèanamh le cloinn?	Gille òg ag obair ris an teine; fear eile air bainne a leigeil ri làr.
Smaoinich gur tu aoigh an rìgh no na banrìgh. Tagh ceithir rud a bu toil leat ithe!	Freagairtean nan sgoilearan fhèin.

ROBH FHIOS AGAD?

Nuair a ghluais a' chùirt rìoghail às Gleann Lucha gu Sruighlea an 1543, bha feum air 19 cairtean gus na bha sa phreas rìoghail agus gach uidheam còcaireachd is fuineadaireachd a thoirt a-nall.

Fàg na cidsinean. Gabh gu deas is sìos an claon tron Gheata a Tuath gu ruige an ionad-tapastraidheachd. An seo tha luchd-fighe sgìleil ag ath-chruthachadh tapastraidhean nam meadhan-aoisean. B' fheàrr na puingeann shìos a dheasbad mun tadhail thu chor is nach cuir thu cus dragh air na figheadairean.

An t-Ionad Tapastraidh aig ceann thall a' Bhalla Ìochdaraich

ROBH FHIOS AGAD?

Rinneadh tapastraidhean tùsail nan Aon-adharcach mu 1500 sa Fhraing airson teaghlach uasail. Dh'fhan iad san teaghlach air feadh gach linn ach mu dheireadh thall chaidh iad air chall. Sna 1850an chuir an Count de la Rochefoucauld roimhe cuid a theaghlach fhaighinn air ais. Thachair bean chumanta ris a chum a-mach gun robh cùirtearan air na glasraich san t-sabhal aice. Nuair a thug an count sùil orra, dè bh' annta ach tapastraidhean Sealg nan Aon-adharcach!

Suidheachadh 10: An t-Ionad Tapastraidh 13

Cùl-fhiosrachadh: faodar seo a leughadh gu sgoilearan.

- Seo am Balla Ìochdrach. San lios seo bhiodh stòrais-bìdh, ceàrdach gobha is ceàrdlannan eile. An-diugh tha ionad-figheadaireachd nua-aimseireil far am faic sinn luchd-fighe rin obair.
- Ri linn nan Stiùbhartach, bha tapastraidhean math airson do bhallachan a mhaiseachadh. Chrochadh suas iad gus a bhith àlainn agus gus fuachd a chumail a-mach.
- Chruinnich Seumas IV agus V tòrr thapastraidhean. An 1539 bha còrr is 100 dhiubh san lùchairt! Chaidh cuid dhiubh a cheannachd le Seumas IV 's a thoirt dha mhac. Thàinig cuid eile o na mnàthan aca. Bha iad luachmhor is chaidh an glèidheil gu faiceallach.
- Sa cheann thall chrìon na tapastraidhean. Ri linn Màiri Banrigh nan Albannach, rinneadh ath-chleachdadh air cuid dhiubh mar chuibhrigean leaba 's cathrach.
- Dh'fhigheadh iad air beairtean. Tha an t-snàthainn dèanta de chlàimh, shìoda agus uaireannan de dh'òr. Tha pròiseact air chois aig Caisteal Shruighlea mar oidhirp air tapastraidhean o mu 1500 ath-chruthachadh. Thathar a' dèanamh mac-samhla de shreath ann an Taigh-Tasgaidh Prìomh-bhailteach Ealain ann an Nua-Iorc, a dh'innseas sgeul mu shealg aon-adharcach. Tha seachd san t-sreath.

Teacher prompts	Desired pupil responses
Seall gu dlùth ris an tapastraidh. Cia mheud dath a tha am figheadair a' cleachdadh? Dè an dealbh? Dè an taobh a thèid fhighe? Am faic thu dè chuidicheas na figheadairean ann a bhith a' dèanamh lethbhreac den dealbh? An dùil ciamar a gheibh iad an tapastraidh far na sgàilein?	A' crochadh air dè thathar a' fighe aig an àm. Bithear a' fighe comhar a thaobh. Càirichear pàtran pàipeir air cùl an fhighe. Gearrar an tapastraidh on bheart 's e crìochnaichte.
Bha tapastraidhean glè dhaor. Bha iad a' sealltainn cho math dheth is a bha thu. An dùil carson a tha iad cho daor?	Stuthan cosgail - snàthainn sìoda is òr. Thug e ùine mhòr.
An dùil dè cho fada 's a bheir e tapastraidh cho mòr 's a tha sa chaibeal fhighe? An gabh sin fhaighinn a-mach?	Mu cheithir bliadhna.
Bha na Stiùbhartaich daonnan a' siubhal o lùchairt gu lùchairt. An dùil dè buannachd eile a th' aig tapastraidh a thaobh seo?	Ghabhadh tapastraidhean a roiligidh suas 's a thoirt le treallaichean eile don ath lùchairt.

An dèidh tadhail an t-ionad-tapastraidh, dh'fhaodadh tu leigeil le sgoilearan coiseachd mu na ballachan. Dèan cinnteach gun coisich iad seach ruith, 's gu bheil iad fo stiùir fad na h-ùine.

Tha ar turas seachad a-nis. 'S tu a' fàgail a' chaisteil, thoir air na sgoilearan meòrachadh mu na dh'ionnsaich iad:

- Dè fhuair sinn a-mach mu atharrachadh a rinn na Stiùbhartaich air Caisteal Shruighlea?
- Dè fhuair sinn a-mach mu mar a bha na Stiùbhartaich beò?
- Dè fhuair sinn a-mach mu na daoine a dh'obraich an seo 's mar a bha iad beò?

Goireasan eile

Don Luchd-Teagaisg

Richard Fawcett, *Stirling Castle* (Alba Aosmhor, 1999). An leabhar-treòir oifigeil, a' toirt tuilleadh fiosrachaidh mu ailtireachd is eachdraidh na làraich.

Investigating Medieval Castles in Scotland (Alba Aosmhor, 2005). Sàr-leabhran, ga chur ri chèile don luchd-teagaisg le tòrr cùl-fhiosrachaidh mu bheatha ann an caisteal is molaidhean gu gnìomhan sgoile. Cuideachd ri fhaotainn air làrach-lìn Alba Aosmhor www.historic-scotland.gov.uk/index/education_unit

Investigating The Wars of Independence 1296–1357 (Alba Aosmhor, 2005). Leabhran feumail don luchd-teagaisg le tòrr cùl-fhiosrachaidh mu na cogaidhean is molaidhean gu gnìomhan sgoile. Cuideachd ri fhaotainn air làrach-lìn Alba Aosmhor www.historic-scotland.gov.uk/index/education_unit

Investigating Mary Queen of Scots (Alba Aosmhor, 2006). Leabhran feumail le cùl-fhiosrachaidh mun Bhanrigh 's a beatha riaslach, molaidhean a thaobh làraichean-tadhail is gnìomhan sgoile. Cuideachd ri fhaotainn air làrach-lìn Alba Aosmhor www.historic-scotland.gov.uk/index/education_unit

Historic Scotland Siege Engines worksheets. Tha na bileagan-obrach seo, a ghabhas luchdachadh a-nuas, freagarrach do sgoilearan comasach ann am bun-sgoil aig àrd-ìre agus feadhainn san àrd-sgoil aig ìre iseal. Bheir iad fios air ciamar a dhèantar modail ceart de bheart-sèiste no de chlach-bhogha. www.historic-scotland.gov.uk/index/education_unit

Chris Tabraham, *Scottish Castles and Fortifications* (Alba Aosta, 2000). Sàr-leabhar-treòir coitcheann mu eachdraidh is leasachadh caistealan na h-Alba.

John Guy, *My Heart is My Own: the Life of Mary Queen of Scots* (Harper, 2004). Eachdraidh-beatha fìor mhath, furasta leughadh agus a' toirt tarraing air tòrr fianaise ùir.

Angela Royston, *Mary Queen of Scots* (Pitkin Unichrome Earr., 2000). Leabhran le dealbhan math, cuideachd freagarrach do sgoilearan rud beag nas comasaiche.

Tasglannan Nàiseanta na h-Alba, *Scotland in the 16th Century* (TNA agus FTA, 2004). Sàr-ghoireas le CD-ROM a chuidicheas tidsearan is sgoilearan beatha an 16mh linn ann an Alba a rannsachadh.

www.scran.ac.uk Stòras math dhealbhan is ìomhaighean de rudan, nam measg rudan às Caisteal Shruighlea. Cuideachd, tha pasganan-goireis gu sgoilearan, bileagan-obrach agus planaichean-leasain thar raon chuspair.

www.undiscoveredscotland.co.uk/stirling/stirlingcastle Air an làraich seo tha dealbhan àlainn, cur-sìos sgoinneil air eachdraidh agus mapa feumail air an gabh cliog a dhèanamh.

Gu sgoilearan

Terry Deary, *Horrible Histories: Bloody Scotland* (Scholastic, 1998). Fear de na leabhraichean fìor mheasail de Horrible Histories. Beòthail, tarraingeach agus meòrachail.

Margaret Simpson, *Mary Queen of Scots and her Horrible Husbands* (Scholastic, 2001). Coltach ri leabhraichean Bloody Scotland.

Allan Burnett, *Robert the Bruce and All That; William Wallace and All That; Mary Queen of Scots and All That* (Birlinn, 2006). Trì leabhar ann an sreath ùr a chuireas an làthair prìomh caractairean eachdraidh ann an stoidhle beòthail tarraingeach.

Phil Roxbee Cox, *What were Castles For?* (Foillseachadh Usborne Earranta, 2002).

Christopher Gravett, *Eyewitness Castle* (Dorling Kindersley 2002). Leabhar-treòir le tòrr dhealbhan grinn mu chaistealan is beatha caisteil air feadh an t-saoghail.

Colin Dargie, *Stuart Scotland* (Heinemann, 2002). Fear de leabhraichean an t-sàr-shreath Explore Scottish History. Tòrr dhealbhan, is cunntasan on linn sin.

www.bbc.co.uk/scotland/education/as/burghlife/ Rannsaich beatha Shruighlea san 16mh linn agus gheibhear cead dol gu fèiste le Màiri Banrigh nan Albannach.

www.ltsotland.org.uk/scottishhistory Leabharlann sgoinneil de ghoireasan gu sgoilearan a bhuineas ri diofar linn an eachdraidh na h-Alba. Feumail airson phròiseactean-rannsachaidh pearsanta. Le geumanan is fiosrachadh.

www.nationalgeographic.com/castles/enter.html Rannsaich caisteal-mas-fhìor.

Ionadan-tadhail eile

Seo molaidhean a thaobh ionadan-tadhail eile a chuireas ri do thuras gu Caisteal Shruighlea.

Taigh-loidsidh Fhear Earra-Ghàidheal, Sruighlea - Alba Aosmhor.

'S e seo an eisimpleir is grinne 's is iomaine ann an Alba de thaigh-baile san 17mh linn. Suidhichte air rathad àrd a ruigeas Caisteal Shruighlea, tha ailtireachd àlainn ga fhàgail sònraichte mar àite-còmhnaidh duine uasail a bha dìleas don chùirt rìoghail.

Tel: 01786 431319

Caisteal an Dùin, Baile Dùin - Alba Aosmhor

Dh'fhan na rìghrean Stiùbhartach uile an seo, agus b' i àite-breith Màiri Banrigh nan Albannach. Tha tobht fòs mòrail, gu h-àraid an lios sa bheil an tobar àlainn tarraingeach.

Tel: 01506 842896

Ionad-dualchais Blàr Allt a' Bhonnaich, Allt a' Bhonnaich, Sruighlea - Urras Nàiseanta na h-Alba

Làrach buaidh ainmeil Raibeart Bhrus air na Sasannaich ann an 1314. Gnìomhan gu sgoiltean.

Tel: 0844 4932139

Carragh-Cuimhne Nàiseanta Uallais, dìreach pìos beag a-mach à Sruighlea. Air a togail ann an 1869 gus buaidh Uallais aig Drochaid Shruighlea a

chomharrachadh, gheibhear sealladh farsaing on tùr seo. Tha taisbeanaidhean a bhuineas ri beatha Uallais, le 'Claidheamh Uallais' a tha 700 bliadhna dh'aois. Suidhichte ann an coilltean àlainn.

Tel: 01786 472140

Aitheantas

Ùghdar: Elspeth Mackay

Leagadh a-mach is dealbhadh: The House

Deasaiche an dealbhaidh: Andrew Burnet

Deasaiche an t-Sreath: Sue Mitchell

Na dealbhan uile © a' Chrùin, air an cur ann le cead Alba Aosmhor, ach far a bheilear ag ràdh a chaochladh.

© Alba Aosmhor 2008

Alba Aosmhor

Taigh Longmore

Ionad Salisbury

Dùn Èideann, EH9 1SH

▲ Lùchairt Ghleann Iucha, dachaigh nan Stiùbhartach rìoghail

▲ Caisteal an Dùin

